

Suvremeno iseljavanje iz Hrvatske u prikazu medija

Šarić, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:606866>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

KATARINA ŠARIĆ

**SUVREMENO ISELJAVANJE IZ HRVATSKE
U PRIKAZU MEDIJA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KOMUNIKOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

SUVREMENO ISELJAVANJE IZ HRVATSKE U PRIKAZU MEDIJA

Studentica: Katarina Šarić

Mentori: doc. dr. sc. Jelena Jurišić i doc.dr.sc. Ivan Burić

Zagreb, rujan 2020.

Sažetak

Posljednji val iseljavanja iz Hrvatske započeo je svjetskom gospodarskom krizom 2008. godine, intenzivirao se ulaskom države u Europsku uniju 2013. godine, a traje i danas. Emigracija postaje primarni problem zemlje, koji pogađa demografsku i društvenu strukturu, kao i ekonomski razvitak. Cilj je ovoga rada utvrditi glavne pokretače iseljavanja Hrvata iz domovine, njihove motive odlaska i odabira određene destinacije. Usporedbom stavova iseljenika o Hrvatskoj i zemlji imigracije nastoji se doći do glavnih političkih, gospodarskih i društvenih problema koji djeluju kao potisni čimbenici migracije Hrvata. Analizirani su članci s hrvatskih portala u kojima su prenesena iskustva hrvatskih državljana u inozemstvu. Rezultati istraživanja pokazuju kako najčešće iseljava visokoobrazovano mlado stanovništvo pretežito zbog ekonomskih razloga, na koje se najčešće nadovezuju društveni, poput društvene nepravde, negativnog mentaliteta naroda i slično, koji se ne planiraju vratiti, osim u slučaju da se društvena i politička situacija promijeni. Rezultati ovoga istraživanja ukazuju na važnost poticanja javnog diskursa o problemu i stvaranja jedinstvene migracijske politike.

Ključne riječi: *iseljavanje Hrvata, emigracija, Hrvati u inozemstvu, suvremeno iseljavanje, migracijska politika, iskustva iseljenika*

Abstract

Most recent emigration wave from Croatia began with the global economic crisis in 2008. Accession of the country to the European Union in 2013 intensified the movement which continues today. Emigration is becoming a central problem of the country, affecting demographic and social structure, as well as the economic development. The aim of this master's thesis is to determine the key drivers of migration of Croats from their homeland, their motives for leaving and choosing a specific destination. By comparing the migrants' attitudes of their homeland and their country of immigration, the goal is to deduct the main political, social, and economic problems that act as push factors from Croatia. The content analysed in this research are the articles from Croatian news portals from 2018 and 2019 that cover experiences of Croatian emigrants. The results of the research show that the population that emigrates the most are highly educated young people, mainly due to economic reasons, which are most often followed by social ones, such as social injustice, negative mentality of the people and the like. Those migrants have no intention of returning to their homeland, unless the political and social circumstances change. The results of this research indicate the importance of public discourse on the problem and creating a unified migration policy.

Keywords: *Croatian migration, emigration, Croatian diaspora, contemporary migration, migration policy, migrant experiences*

Sadržaj

1. UVOD	6
1.1. Predmet istraživanja	6
1.2. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja	7
1.3. Metode istraživanja	7
1.4. Pregled literature i dosadašnjih istraživanja	8
1.5. Struktura rada	9
2. TEORIJSKI OKVIR	10
2.1. Pojam migracija.....	10
2.2. Migracijske teorije.....	11
2.3. Povijest migracija Hrvata	16
2.4. Suvremene migracije Hrvata	18
2.5. Posljedice iseljavanja iz Hrvatske	22
3. ISTRAŽIVANJE MEDIJSKOG PRAĆENJA ISELJAVANJA HRVATA	24
3.1. Metodologija istraživanja	24
3.2. Interpretacija rezultata istraživanja	25
3.2.1. <i>Sociodemografska obilježja iseljenika</i>	26
3.2.2. <i>Motivi odlaska i odabira destinacije</i>	34
3.2.3. <i>Aspekti života u državi imigracije</i>	41
4. RASPRAVA	47
5. ZAKLJUČAK	53

6. POPIS KORIŠTENIH IZVORA.....	55
6.1. Popis knjiga	55
6.2. Znanstveni članci.....	55
6.3. Popis elektroničkih izvora	56
7. PRILOZI	58
7.1. Analitička matrica	58
7.2. Popis grafikona i tablica	61
7.2.1. <i>Grafikoni</i>	61
7.2.2. <i>Tablice</i>	61
7.3. Popis analiziranih članaka	62

1. UVOD

Nakon krize 2008. godine dogodile su se velike promjene u dotadašnjim svjetskim migracijskim tokovima. Naglo su se intenzivirale migracije iz krizom jače pogođenih u manje pogođene zemlje, najčešće na relaciji Jug–Sjever. Takav trend dogodio se i u Hrvatskoj, a pojačao se njenim ulaskom u Europsku uniju.

Iz zemlje je u 2019. godini, prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2020) odselilo 40.148 osoba, većinom mladog, radno sposobnog stanovništva, a taj je broj neslužbeno i puno veći. Uzimajući u obzir broj stanovnika Hrvatske (4.087.843 prema procjeni u 2018. godini (DZS, 2019)), iseljavanje radno aktivnog i reproduktivnog stanovništva u ovim razmjerima utječe i na gospodarski i demografski potencijal države.

Kada se uzme u obzir veličina problema iseljavanja i posljedice koje ono ostavlja na društvo, istraživanja o migracijama s hrvatskih područja je malo, a ona koja se njime bave fokusiraju se na određenu populaciju ili destinaciju migranata. Istraživanja koja analiziraju statističke podatke o migracijama pokazuju razmjere iseljavanja i ukazuju na probleme koje će u budućnosti zadesiti Hrvatsku, no ne analiziraju razloge zbog kojih ljudi odlaze i načine kako ublažiti iseljavanje, odnosno navesti ljude na povratak u domovinu.

Pojačano iseljavanje zadnjih godina i veća zastupljenost te teme u medijima pruža priliku za istraživanje novih migracijskih smjerova i uzroka migracija, te u konačnici doći saznanja koja mogu pomoći u stvaranju okvira za rješavanje ovog ključnog problema za hrvatsko društvo i gospodarstvo.

1.1. Predmet istraživanja

Kako je iseljavanje Hrvata aktualna tema hrvatskih medija u zadnjih nekoliko godina, predmet istraživanja ovoga rada su iskustva iseljenika objavljena na hrvatskim portalima u zadnje dvije godine.

Na ovaj se način nastoji doći do glavnih političkih, gospodarskih i društvenih problema koji djeluju kao potisni čimbenici migracije Hrvata. Ova je tema posebno zanimljiva u kontekstu medijskog praćenja tog problema, iz razloga što mediji često pridonose stvaranju dojma kako je u inozemstvu bolje te stvaraju pozitivnu percepciju iseljavanja u javnosti. Naravno, mediji

pomažu u isticanju i poticanju javne rasprave o iseljavanju, no ipak rješenje tog problema mora doći kroz politiku vlade. Stoga je motiv za pisanje ovoga rada usmjeravanje pažnje na drastično iseljavanje ljudi iz Hrvatske, poticanje više istraživanja na ovu temu kako bi država bolje razumjela problem, pa tako i lakše došla do rješenja.

1.2. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja

Cilj je ovog komunikološko – sociološkog istraživanja analizirati medijske objave o iskustvima iseljenika, utvrditi njihovu motivaciju za odlazak i steći uvid u čimbenike koji utječu na njihovu odluku. Usto, nastoji se doći do saznanja o aspektima njihova života u inozemstvu, kao i analizirati njihove stavove o Hrvatskoj i zemlji u koju su emigrirali. Njihovi stavovi o Hrvatskoj u usporedbi s imigracijskom destinacijom pomoći će u rasvjetljavanju glavnih problema koji potiču iseljavanje i odvrćaju Hrvate od povratka u domovinu.

Ovo su istraživačka pitanja:

1. Otkriti koji su motivi iseljavanja najzastupljeniji u analiziranim objavama.
2. Utvrditi koji su faktori najbitniji pri odabiru države imigracije.
3. Utvrditi rade li iseljenici poslove u skladu sa svojim kvalifikacijama.
4. Steći uvid u stavove iseljenika prema društvenoj, političkoj i ekonomskoj situaciji u Hrvatskoj.
5. Utvrditi koliki je potencijal za povratak u Hrvatsku.
6. Usporediti kvalitetu života u Hrvatskoj i državi imigracije.

1.3. Metode istraživanja

Istraživanje je provedeno kombinacijom kvalitativne i kvantitativne analize sadržaja u razdoblju od dvije godine – u istraživanju su obuhvaćeni članci na internetskim portalima o iskustvima iseljenika iz Hrvatske u 2018. i 2019. godini.

Prema Deviju Prasadu (2008:174) „[a]naliza sadržaja znanstveno je proučavanje komunikacijskog sadržaja, (...) značenja, konteksta i namjera sadržanih u tekstu“. Ova je

metoda idealna za veliku količinu informacija jer je puno podataka ponekad nemoguće analizirati isključivo kvalitativnim metodama. Uz to, istraživač može doći do zaključaka bez obraćanja komunikatorima koji možda ne žele biti ispitani ili nisu u mogućnosti da to budu (Fico, Lacy, Riffle, 2008: 30). Bernard Berelson (1952 prema Krippendorff, 2004: 63) navodi kako analizu sadržaja koristimo zato što, među ostalim, možemo identificirati namjere i druge karakteristike komunikatora, kao i steći uvid u stavove, interese i vrijednosti ispitanika.

Kvantitativna analiza sadržaja nudi veću pouzdanost od kvalitativne metode, koja, pak, omogućava dublju analizu teksta. Stoga je kombinacija ta dva pristupa idealna za analizu ovakvog sadržaja.

U ovome istraživanju bit će korištena mješovita metoda analize sadržaja kako bi se prikupile sociodemografske karakteristike iseljenika, zatim motivi odlaska i faktori odabira imigracijske destinacije te stavovi emigranata o društvenoj i političkoj situaciji u Hrvatskoj. Prvi set varijabli prikupljat će se kvantitativnom, dok će dvije varijable biti prikupljene kvalitativnom analizom sadržaja kako bi se što vjernije prikazala percepcija iseljenih Hrvata o domovini.

1.4. Pregled literature i dosadašnjih istraživanja

Provedeno istraživanje temeljilo se na knjigama *Analyzing Media Messages: Using Quantitative Content Analysis in Research*, Daniela Riffea, Stephena Lacyja i Fredericka Fica i *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada* Ane Tkalac Verčić.

Teorijski okvir migracija preuzet je iz knjige Stephena Castlesa i Marka J. Millera iz 1998. godine *The Age of Migration*, , zatim iz knjige Heina de Haasa iz 2007. *Migration and Development: A Theoretical Perspective* te knjige hrvatskog autora Milana Mesića iz 2002. godine, *Međunarodne migracije: Tokovi i teorije*.

Kako bi se prikazani rezultati stavili u širi kontekst, za usporedbu su korišteni podaci Državnog zavoda za statistiku, kao i istraživanja Tade Jurića (2018), Hrvatske udruge poslodavaca (2018), Marijete Rajković Ivete i Tee Horvatin (2017), zatim Zare Troskot, Marije Elene Prskalo, Ružice Šimić Banović (2019), Anđelka Akrapa (2000) i drugih. Tado Jurić proveo je istraživanje na uzorku od 1200 Hrvata koji žive u Njemačkoj prvenstveno istražujući uzroke i posljedice iseljavanja, s glavnim zaključkom kako oni koji su iselili u zadnjih nekoliko godina

većinom odlaze zbog društveno-političkih razloga. Marijeta Rajković Iveta i Tea Horvatin u svom su radu istražile aspekte suvremenih migracija Slavonaca u Irsku, koristeći metode intervjua i upitnika. Rezultati tog istraživanja pokazuju kako je glavna odrednica iseljavanja u Irsku nezaposlenost mladih u Slavoniji. Razloge iseljavanja i kvalitetu posla i života također su istražili na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Ispitanici su bili hrvatski iseljenici iz različitih zemalja svijeta, a uzorak od 1126 sudionika dobili su preko Facebook grupa te preko poziva za sudjelovanje na raznim portalima (Galić, 2019). Zaključci tog istraživanja govore kako bi se većina ljudi vratila u Hrvatsku, no pod uvjetom boljih plaća i smanjenja korupcije.

Spomenuta literatura služi kao polazišni okvir za oblikovanje ovog istraživanja, te će se koristiti za usporedbu rezultata u interpretaciji i raspravi dobivenih nalaza.

1.5. Struktura rada

Rad je strukturiran u četiri dijela. U uvodnom dijelu obrazlažu se povodi za provođenje ovog istraživanja, glavna istraživačka pitanja te metodologija rada. Drugi dio rada bavi se teorijskim objašnjenjem migracija. U tom dijelu najprije se objašnjava definicija migracija te se daje pregled najvažnijih teorija koje nude objašnjenje za migracijske tokove i razloge iseljavanja, nakon čega slijedi prikaz migracija Hrvata kroz povijest i u suvremenom dobu, kao i razlozi i posljedice iseljavanja hrvatskog stanovništva. Treće poglavlje središnje je poglavlje rada u kojem se prikazuje proces istraživanja aspekata migriranja Hrvata u medijskim člancima te se iznose dobiveni rezultati. Četvrto se poglavlje odnosi na raspravu o rezultatima istraživanja i izvode zaključci koji će omogućiti bolji pregled i objašnjenje drastičnog iseljavanja Hrvata u zadnjih nekoliko godina.

2. TEORIJSKI OKVIR

U ovom će se poglavlju predstaviti teorijski okvir mehaničkog kretanja stanovništva, objasniti što su to migracije, prikazati teorije o tome kako nastaju migracije, a zatim objasniti povijest iseljavanja Hrvata u svrhu dobivanja boljeg konteksta o uvjetima suvremenih migracija i boljeg shvaćanja samog istraživanja.

2.1. Pojam migracija

Ljudi su kroz povijest pokušavali objasniti kretanje stanovništva, dati razloge za taj fenomen i stvoriti teorije migracija. Ipak, s obzirom na to da su migracije sastavni dio povijesti i događaju se u svakoj zemlji, iznimno je teško izdvojiti samo jednu teoriju ili definiciju migracija koja je univerzalno raširena. Stoga će se u ovom dijelu navesti najrelevantnije teorije migracija koje su kroz povijest pokušale objasniti taj fenomen, njihove prednosti i nedostatke, te daljnje mogućnosti za razvoj.

Znamo kako su od najranijih početaka ljudi migrirali, u potrazi za hranom i boljim životnim uvjetima, dok su danas ti razlozi postali složeniji. Danas na odluku o migraciji utječe sklop više potisnih i privlačnih čimbenika. Definicija migracija je mnogo, i na međunarodnoj razini ne postoji službena definicija pojma *migrant*. Prema Svjetskoj organizaciji za migracije (International Organization for Migration, IOM) „migrant je osoba koja se kreće ili se preselila izvan svog uobičajenog prebivališta, bilo unutar ili izvan granica države, privremeno ili trajno, iz različitih razloga“ (*Who is a migrant?*, 2019).

Postoje brojne podjele migracija, no u ovom radu spomenut će se samo najosnovnije. Prema Milanu Mesiću (2002:250), migracije možemo razlikovati prema više kriterija. One se mogu podijeliti na prisilne i dobrovoljne migracije (Wrong, 1956 prema Mesić, 2002:250). Nadalje, autor dijeli migracije na vanjske, one kojima polazište i odredište nisu u istoj državi i unutarnje, koje označavaju preseljenje unutar državnih granica. To je podjela koja se odnosi na moderne migracije, od kada postoje utvrđene granice države i kontrola istih. Također se dijele na stalne i privremene, odnosno sezonske migracije (Mesić, 2002:251).

Suvremene migracije nametnule su novu podjelu koja je postala popularna u drugoj polovici 20. stoljeća: na ekonomsko i neekonomsko iseljavanje (Mesić, 2002:251). Ipak, odlučujući

faktor za migriranje teško se može svesti na samo jedan motiv. Najčešće je to kombinacija društvenih, vjerskih, kulturnih i ekonomskih čimbenika, stoga je teško utvrditi koji je motiv dominantan među njima.

Česta pojava suvremenog iseljavanja je i cirkularna migracija (Bejaković, 2014:62). Ona se odnosi na privremeno i ponavljajuće kretanje migranta između države porijekla i države odredišta.

2.2. Migracijske teorije

Migracije stanovništva postoje od samih početaka čovječanstva, a fenomen migracija i dan danas se ne može u potpunosti objasniti. Teorije koje su nastajale pokušale su objasniti razloge prostornog kretanja stanovništva, načine integracije migranata u novo društvo, utjecaje, poglavito političke i ekonomske, na države porijekla i destinacijske države. U 20. stoljeću profilira se nekoliko teorijskih perspektiva (De Haas, 2007). One pokazuju velike razlike u analizi i orijentaciji na određene čimbenike migracija, upravo zbog činjenice da je migracija kompleksan fenomen kojim se bavi i kojeg istražuje većina društvenih znanosti. U zadnja dva desetljeća javlja se potreba za oblikovanjem jedne generalne teorije migracija. No, problem njihove generalizacije leži upravo u „[...] kompleksnosti i raznolikosti samog fenomena, kao i u isprepletenosti s drugim društveno-ekonomskim i političkim procesima“ (De Haas, 2007:8).

U ovom će se radu dati pregled najraširenijih migracijskih teorija, koje se mogu prikazati prema razinama migracijskih kretanja: makroteorije, koje izučavaju faktore povezane s makropolitikim i makroekonomskim kontekstom, zatim mikroteorije, koje proučavaju migracije s gledišta individualaca, te mezoteorije, koje se bave faktorima koji povezuju makro- i mikrokontekst, npr. agencije, i u novije vrijeme, društvene mreže (Faist 2000, prema Jurić, 2018:17). Teorije migracija se također mogu podijeliti na teorije modernizacije i povijesno-strukturalističke teorije. Prve se fokusiraju na to tko migrira i zašto, dok druge gledaju migracije s perspektive da su migranti pasivni subjekti kojima upravljaju kapital i svjetski poredak (Brettell i Hollifield, 2000, prema Rajković Iveta, Horvatin, 2017: 248).

Neoklasična ekonomska teorija proizlazi iz najranije teorije migracija koju je oblikovao geograf Ravenstein u 19. stoljeću (Castles, 1998: 20). Prema njoj glavni je razlog migracija razlika u plaćama između dviju regija ili država, s tim da radnici iz država s viškom radne snage i nedostatkom kapitala idu u bogatije države s manjkom radne snage (De Haas, 2007: 21). Glavna ideja toga pristupa je da migracija dovodi do svojevrsne prostorno-ekonomske ravnoteže. Prema navedenoj perspektivi, nakon migracije, potražnja radne snage u zemlji imigracije se smanjuje što dovodi do pada cijene rada, dok se u zemljama emigracije smanjuje broj radnika, posljedično raste cijena rada, što stvara ekonomsku ravnotežu.

Iz neoklasične teorije proizlazi push-pull model koji je razvio Everet Lee u 60-im godinama 20. stoljeća (Castles, 1998). Ta mikroteorija dijeli čimbenike koji utječu na odluku o migraciji na „push“ i „pull“ faktore. Lee (1966:50) je vjerovao kako postoje faktori koji potiču ljude da napuste svoje mjesto porijekla i faktori koji ih privlače u određenu regiju ili državu. Navodi još dva faktora: postojeće prepreke poput udaljenosti, kulturnih, jezičnih, zakonskih faktora te osobne čimbenike poput dobi i statusa, koji ovise o percepciji potencijalnog migranta. Iako je jedna od najstarijih teorija, i usprkos mnogim kritikama, push-pull perspektiva najraširenija je i najkorištenija teorija migracija.

Kritičari neoklasične teorije polazište nalaze u empirijskim studijama koje pokazuju kako ljudi iz najsiromašnijih zemalja rijetko migriraju u najbogatije zemlje. Puno se češće ljudi srednjeg društvenog statusa iz zemalja u razvoju odlučuju na migracije. Također, push-pull model nije u mogućnosti objasniti zašto određena skupina ljudi migrira u jednu određenu zemlju, umjesto u neku drugu (Castles, 1998:21), niti objasniti je li pull ili push faktor dominantniji u odabiru. Isto tako, migracije često idu u smjeru gušće naseljenih gradova i regija, suprotno tezama neoklasicista, navodi De Haas (2007:19). Bez obzira na prenapučenost, takve regije nude bolje životne uvjete, bolje zdravlje, obrazovanje i sigurnost, što dalje opovrgava taj pristup. Teorija ekonomske ravnoteže ignorira postojanje povijesnog kretanja, a isto tako umanjuje ulogu države, kao i društvenog i kulturnog utjecaja. Ako bi se migriranjem ostvarila ekonomska ravnoteža, više ne bi bilo motiva za migriranje. De Haas (2007:21) zaključuje kako je push-pull model statičan, s pretjeranim fokusom na vanjske faktore koji uzrokuju migraciju,“ i nemogućnošću smještanja migracije kao integralnog dijela većih transformacijskih procesa“.

Kao nastavak neoklasične teorije može se navesti i teorija ljudskog kapitala koja vidi migracije kao investiciju. Ta teorija „[p]retpostavlja da su osobna dobra poput vještina, obrazovanja i fizičke sposobnosti „temeljni kapital“ koji potiče ekonomsku proizvodnju“ (De Haas, 2007:13). Ova teorija nudi objašnjenje za činjenicu da visokoobrazovani ljudi imaju veću tendenciju za migriranjem i može objasniti selektivnost u odabiru destinacija. Migranti odabiru državu imigracije prema specifičnim vještinama koje oni posjeduju, a koja je potrebna u toj državi. Ovaj pristup je bitan jer daje važnost ne samo ekonomskim čimbenicima, cijeni rada u jednoj i drugoj državi, već govori da migracija ovisi i o sociodemografskim i obrazovnim karakteristikama te osobnim motivima migranata (De Haas, 2007:14.).

Alternativni pristup koji je niknuo u 70-im godinama kao protuteža neoklasičnoj teoriji je povijesno strukturalni pristup, koji ima korijene u Marxističkoj političkoj ekonomiji. Prema Castlesu (1998:22), taj pristup migracije percipira kao način na koji su zemlje u razvoju eksploatirane u korist razvijenih zemalja. Strukturalisti u svojim kritikama neoklasične teorije glavni nedostatak vide u neoklasičnom poimanju slobode izbora. Naime, teoretičari povijesno strukturalnog pristupa smatraju kako ekonomske nejednakosti i odnos snaga država determiniraju migracije, tj, ograničavaju slobodu izbora osobe i smatraju kako individualna motivacija nije presudna. Strukturalisti se baziraju na masovnim preseljenjima ljudi kao radne snage, poput gastarbajtera u Njemačku, ili zemljoradnika u Californiju. Dok je kritika neoklasicizma ignoriranje povijesnih migracija, Castles navodi, strukturalisti preveliku važnost daju kapitalu kao sveodlučujućem faktoru u kretanju stanovništva.

Tranzicijski model migracija s dinamičnijim pogledom na veze migracija i razvoja osmislili su Zelinsky (1971) i Skeldon (1997). Ova teorija prikazuje utjecaj migracija na demografski, društveni i ekonomski razvoj države. Zelinsky je skovao termin „vitalna tranzicija“ koja se odnosi na demografsku tranziciju, ekonomski rast i migracije, tj. sveopći razvoj društava (Zelinsky 1971 prema De Haas, 2007:22). Ova teorija razlikuje pet faza vitalne tranzicije: *predmoderna tradicionalna društva* koja karakterizira visoka stopa nataliteta i mortaliteta, bez većeg rasta stanovništva i pojačanom cirkularnom migracijom; zatim *rana tranzicijska društva*, s naglim padom mortaliteta, naglim rastom populacije i pojačanim migracijskim kretanjima; *kasna tranzicijska društva* u kojima se vidi pad fertiliteta i stagnacija rasta populacije, smanjenje vanjske i povećanje cirkularne migracije; *napredna društva* koja karakterizira stabiliziranje prirodnog kretanja i počinje rast migracija iz grada u grad; i u konačnici, *supernapredna društva* koja postaju pretežito imigracijska. (De Haas, 2007:22). Zelinsky smatra

kako se migracije intenziviraju u ranom fazama razvoja, s poboljšanjem prometne infrastrukture, prijenosa informacija i povećanjem standarda koji omogućavaju jednostavniji proces migriranja. Isto kao i u neoklasičnom modelu, tranzicijska teorija promatra društva u balonu u kojem se razvoj odvija linearno i nesmetano, tj. ignorira postojanje povijesnog konteksta.

Teorija svjetskih sistema fokusira se na međunarodne odnose i ekonomiju s glavnom pretpostavkom kako migracije mijenjaju razvojni okvir i u emigrantskim i imigrantskim zemljama, tj. društvene, kulturne, ekonomske i institucionalne karakteristike obiju zemalja. Ova teorija naglašava recipročnu i dinamičnu vezu između migracija i razvoja država koje šalju i onih koje primaju migrante (De Haas, 2007:32). Začetnik ove teorije Akin Mabogunje (1970) smatra kako je migracijski sistem kombinacija više mjesta koji su povezani određenim smjerovima i među kojima se razmjenjuju dobra, informacije, usluge, koje daljnjom razmjenom dovodi do migracija (Mabogunje 1970 prema De Haasu, 2007:32). Kako tvrdi Mesić (2002: 340), pojeftinjenjem transporta, pojavom interneta i globalizacijom medija kojima se šire informacije o privlačnim zemljama i vrijednosni sustav tih zemalja migracije se intenziviraju. Migracijski procesi stvaraju kulturne veze između zemalja, najčešće između kapitalističkih zemalja i nerazvijenog svijeta. Te su veze često posljedica kolonijalizma, ali i globalizacije kapitalističkih vrijednosti. Mabogunje (1970 prema De Haasu, 2007:32) ističe važnost povratne informacije, koja je ključna za lančane migracije. Informacija o emigrantovim prvim dojmovima i napretku vraća se natrag u državu porijekla i utječe na odluku ljudi na migraciju. Stvaranje mreža migranata omogućava novim doseljenicima jednostavniji proces migriranja, već doseljeni migranti im mogu pružiti smještaj, posao ili emocionalnu podršku. Takva podrška i osjećaj zajednice može potaknuti još više ljudi na selidbu.

Castles (1998:25) navodi kako takva migracijska kretanja proizlaze iz određenih veza između država, poput kolonizacije, političkog utjecaja, ekonomske razmjene i slično. Takve su migracije rezultat kombinacije mikro i makro struktura.

Mesić (2002:350) ističe problem tradicionalnih teorija koje ne propituju zašto se međunarodni tokovi nastavljaju i kada izvorni poticaji na migraciju nestanu. Odgovor na to pitanje daje teorija mreže koja se nadovezuje na teoriju migracijskih sistema. Ona govori kako će širenje migrantskih društvenih mreža i uspostavljanje zajednice migranata jedne države potaknuti daljnje migracije u tu državu. Stvaranje tih mreža smanjuje troškove i rizike seljenja za nove migrante. Autor smatra kako su migrantske mreže „oblik društvenog kapitala na koji se ljudi

moгу osloniti u potrazi za vanjskim zaposlenjem“ (2002:350). Često se vidi kako određene etničke skupine, ljudi iz određene regije, pa čak i gradova migriraju u jedno specifično područje, grad ili gradsku četvrt. Utjecaji migracije idu u oba smjera, odnose se i na doznake iz inozemstva, tj. novac koji su migranti zaradili koji šalju natrag svojim obiteljima i prijateljima, što može značajno promijeniti društveni i ekonomski kontekst te države. Također, primjetan je povratak i cirkulacija ideja, ponašanja i identiteta koji mijenjaju kulturu zemlje i mogu promijeniti načine razmišljanja ljudi, potaknuti poduzetništvo, političku inicijativu, ali isto tako i potaknuti daljnje migracije (De Haas, 2007:35).

Do formacije nove ekonomije migracija (New Economics of Labour Migration, NELM), 80-ih i 90-ih godina 20. stoljeća dolazi koja u kombinaciji s *household livelihood* teorijom daje opširniji opis migracija i razvoja, objedinjuje utjecaj pojedinca i države (De Haas, 2007:50). NELM fokus ne stavlja na pojedinca, već govori kako cijelo kućanstvo ima ulogu u odluci o migraciji jednog člana. Cijelo domaćinstvo, bolje od pojedinca, može kontrolirati raspodjelu resursa, odnosno obiteljsku radnu snagu. Stoga, kako navodi Mesić (2002:307), migracijske odluke ne donose pojedinci, već su one dio strategije domaćinstava, što znači da se migracija percipira kao reakcija i obrana kućanstva od rizika. Migrant šalje novčane doznake i time pomaže kućanstvu u smanjenju rizika od manjka prihoda. U zemljama u razvoju tržište je često nedostupno za većinu ljudi, stoga novčane doznake omogućavaju prelazak preko tih barijera i ulaganje u poslovanja, i posljedično poboljšavanje standarda života tog kućanstva (De Haas, 2007:52). NELM teorija je nastala kao reakcija i nastavak neoklasičnog pristupa, s tim da neoklasicisti nisu pridavali pažnju inozemnim doznakama, dok ih NELM navodi kao jedan od glavnih motiva migracija. Kao nedostatak, NELM je pretežito mikro teorija, koja ne može objasniti dugoročne migracijske uzroke.

Household livelihood teorija dijeli mnogo sličnosti s novom ekonomijom radnih migracija, i može se definirati kao skup aktivnosti s ciljem osiguravanja i poboljšanja vlastitog standarda života. Migracija je stoga promišljena odluka o poboljšanju života i omogućavanju investiranja u budućnosti, tj. osiguravanje smanjenja ekonomskog rizika u budućnosti (De Haas, 2007:53).

Intenziviranje međunarodnih migracija dovelo je do novih perspektiva u pogledu na migracije i živote migranata. Tako je nastala transnacionalna perspektiva koja se bazira na mogućnosti da ljudi, obitelji i zajednice posjeduju više identiteta, tj. da žive transnacionalno. Pod time se misli da redovito putuju iz jedne države u državu porijekla, održavaju kontakte s izvornom zajednicom, ulažu u državu porijekla i slično. Razvojem tehnologije, prometne infrastrukture i

komunikacija održavanje veza s područjem porijekla svakim je danom sve ugodnije, jeftinije i jednostavnije. Ova teorija govori kako društvo porijekla i društvo države imigracije mogu opstati kao komplementarni, a ne zamjenski konstrukt (De Haas, 2007:55).

Suvremeni pristupi migracijama ne traže pravilnosti u migracijama, odnosno jedan sveopći pristup koji bi objašnjavao svaku vrstu migracije, jer to jednostavno nije moguće. Novija istraživanja i pokušaji stvaranja novih teorija baziraju se na dubinskim istraživanjima određenih zajednica na mikro-razini.

2.3. Povijest migracija Hrvata

U prethodnom su poglavlju objašnjene glavni teorijski pravci u proučavanju migracija, a u ovom će poglavlju fokus biti na iseljavanju s hrvatskog područja i uzrocima tih kretanja.

Bez obzira na klimatske, prometne i geopolitičke karakteristike koje su pogodovale naseljavanju ovih krajeva, Hrvatska je jedna od zemalja s najdužom poviješću iseljavanja, uzrokovana raznim nepovoljnim čimbenicima, najčešće kombinacijom ekonomskih i političkih faktora (Čizmić i dr., 2005:11). Upravo zbog svog položaja, hrvatski je teritorij bio središte sukoba različitih država i carstava. Prvi val iseljavanja prouzročen je prodorom Osmanlija i trajao je od 15. do 18. stoljeća. Daljnje iseljavanje Ivo Nejašmić (2014:409) dijeli na tri razdoblja: od početka stoljeća do kraja Drugoga svjetskog rata (1900.–1948.); od Drugoga svjetskoga rata do raspada druge Jugoslavije (1948.–1991.) i desetljeće samostalne Republike Hrvatske (1991.–2001.).

Kako navodi Nejašmić (2014:410), razdoblje od početka stoljeća do kraja Drugog svjetskog rata karakterizirale su migracije u prekomorske zemlje, tzv. *Velike migracije*. Masovno iseljavanje Europljana, većinom poljoprivrednog stanovništva, u Sjevernu i Južnu Ameriku, Australiju i Novi Zeland navelo je i dobar dio hrvatskog stanovništva na migracije. U tom razdoblju središta političke moći su bila izvan Hrvatske, što je utjecalo na stagniranje razvoja zemlje te slabu industrijalizaciju. Uz to, u Hrvatskoj krajem 19. stoljeća dolazi do demografske tranzicije, odnosno smanjivanja stope mortaliteta i održavanja visoke stope nataliteta. Takav demografski pritisak, autor ističe, rezultirao je masovnim iseljavanjem Hrvata u prekomorske zemlje. U proučavanju tog razdoblja može se vidjeti utjecaj migracijskih zajednica koje su, nakon prestanka početnih faktora za migriranje, postale glavni pokretač iseljavanja. Stvaranje

prijateljstava i rodbinskih veza nastavlja iseljavanje i kreira tradiciju iseljavanja u određene zemlje.

Početak Prvog svjetskog rata prekomorsko iseljavanje naglo se prekinulo i došlo je do velikih teritorijalno-političkih promjena. Hrvatska je ušla u Kraljevinu SHS s istim problemima – nedostatkom industrijalizacije i prenapučenošću. Sjedinjenje Američke Države (SAD) su u tom razdoblju donijele zakon o kvotama imigranata čime su ograničili useljavanje tako da se migracijski tokovi Hrvata prebacuju na Južnu Ameriku, Kanadu i Australiju, no ne u istom intenzitetu kao prije rata (Nejašmić, 2014:411).

Nakon Drugog svjetskog rata na području Hrvatske bilo je najviše političkih i ilegalnih migracija. Smatra se kako je iz zemlje u tom razdoblju emigriralo 152.000 ljudi - izbjeglica, ratnih zarobljenika koji su ostali u inozemstvu, iseljenih manjina i prebjega (Žerjavić 1989 prema Nejašmić, 2014:414).

Razdoblje od 1948. do 1991. godine karakteriziraju tri struje: „odlazak u Italiju i drugo trajno iseljavanje; iseljavanje nakon „otvaranja“ granica („odlazak na rad“); te iseljavanje u druge republike SFRJ“, opisuje Nejašmić (2014:414). Iseljavanje u Italiju potaknuto je Pariškim ugovorom o miru između Jugoslavije i Italije koji je omogućio opredjeljenje za talijansko državljanstvo te je do 1961. iz Hrvatske iselilo oko 200.000 ljudi. Šezdesetih godina dolazi do „otvaranja“ granica Jugoslavije čime je postala jedina socijalistička država koja je legalizirala odlazak iz zemlje. Glavna žarišta useljavanja postale su zapadnoeuropske zemlje čije je tržište rada manjkalo radnom snagom, najčešće Njemačka, Švicarska, Italija i Austrija. Isti autor (2014: 417) ističe kako je masovnije iseljavanje počelo 1968. godine, potaknuto ekonomskim, ali i političkim razlozima. Glavna destinacija tih radnika postala je SR Njemačka, u koju je otišlo čak 70,1% svih radnih iseljenika iz Hrvatske, tzv. *gastarbajtera*, kojima su se poslije pridruživale obitelji. Vrlo se brzo privremeni rad pretvorio u trajno iseljenje. Tako autor procjenjuje kako je od 1961. do 1991. na rad u inozemstvo iz Hrvatske otišlo oko 450.000 osoba, dok je do 1991. godine broj povratnika bio oko 150.000. Iz toga proizlazi da se u tom periodu 300.000 Hrvata trajno naselilo izvan Hrvatske (2014:417).

Razdoblje od 1991. do 2001. godine značajno je po velikim demografskim promjenama. „Agresija i rat na njezinu teritoriju te poratne i tranzicijske teškoće, uz neizbježan utjecaj na društvena zbivanja i procese, posebice su uzdrmali demografska kretanja“, navodi Nejašmić (2015:417). On procjenjuje kako je u tom razdoblju migriralo oko 500.000 osoba, ili 11,5%

prosječnog broja stanovnika Hrvatske. Prema Ivanu Lajiću (2002:138), većinu iseljenih čine pripadnici srpske manjine, njih 270.000. U tom su razdoblju prisutni i imigracijski tokovi u Hrvatsku. S neovisnošću Hrvatske povećava se broj povratnika, pretežito starije populacije Hrvata koji su zbog političkih razloga iselili nakon Drugog svjetskog rata. Također broj izbjeglica, pretežito iz Bosne i Hercegovine (BiH) čini znatan dio imigrantskog toka u Hrvatsku. Isto tako, kao dio povratničkog toka, zbog nesređene situacije u BiH, dio bosanskohercegovačkih Hrvata su kao svoj cilj povratka odredili Hrvatsku, većinom Zagreb i obalu (Lajić, 2002:138).

S obzirom na to da su dijelovi Hrvatske kroz povijest bili dijelom različitih carstava i država, statistički podaci iz tih vremena često su nepouzdana i neusporedivi. Procjene iseljenih teško je odrediti zbog manjka i nekonzistentnosti podataka, no prema procjenama demografa može se reći da je od sredine 19. stoljeća pa do danas Hrvatsku napustilo gotovo 3.000.000 stanovnika (Akrap i dr., 2016 prema Balija, 2019).

2.4. Suvremene migracije Hrvata

Posljednjih godina Hrvatska bilježi drastične razmjere iseljavanja zbog čega je među zemljama u Europskoj uniji s najnepovoljnijim demografskim trendovima. Gospodarskom krizom 2008. godine započeo je recentni val pojačanog iseljavanja koji se intenzivirao ulaskom Hrvatske u Europsku uniju. Ovaj se emigracijski val smatra najnepovoljnijim do sada ako se uzme u obzir negativan prirodni prirast i ubrzavanje procesa starenja stanovništva (Pokos 2017: 16).

Teško je odrediti stvarne brojke hrvatskog iseljavanja zbog nedostatka podataka, kako u ranijim razdobljima tako i sada, zbog toga što mnogi iseljenici ne odjavljuju svoje prebivalište u Hrvatskoj. Državni zavod za statistiku (DZS) najpouzdaniji je izvor podataka o migracijama. Iako nepotpun, pokazuje drastično intenziviranje migracija nakon 2013. godine, tj. nakon ulaska Hrvatske u EU, kada je hrvatskim građanima omogućeno slobodno kretanje među zemljama članicama. Kao izravna posljedica toga negativni migracijski saldo se udvostručio, s -4.884 u 2013., na -10.220 osobe u 2014. godini (DZS, 2020)

Od 2001., tj. od stabilizacije vlasti nakon osamostaljenja i polaganog ekonomskog razvoja države, do krize 2008. godine migracijski saldo Hrvatske bio je pozitivan (Tablica 1.), nakon čega, pojavom svjetske gospodarske krize do danas poprima drastične razmjere. Prema

podacima DZS-a (2020), iz Hrvatske je od 2010. do 2019. iselilo preko 260.00 ljudi (Tablica 2.).

Tablica 1.: Migracija stanovništva Republike Hrvatske od 2001. do 2010. godine

	Doseljeni iz inozemstva <i>Immigrants</i>	Odseljeni u inozemstvo <i>Emigrants</i>	Migracijski saldo <i>Net migration</i>
2001.	24 415	7 488	16 927
2002.	20 365	11 767	8 598
2003.	18 455	6 534	11 921
2004.	18 383	6 812	11 571
2005.	14 230	6 012	8 218
2006.	14 978	7 692	7 286
2007.	14 622	9 002	5 620
2008.	14 541	7 488	7 053
2009.	8 468	9 940	-1 472
2010.	4 985	9 860	-4 875

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske; Migracija stanovništva Republike Hrvatske, 2010.

Tablica 2.: Migracija stanovništva Republike Hrvatske od 2010. do 2019. godine

	Doseljeni iz inozemstva <i>Immigrants</i>	Odseljeni u inozemstvo <i>Emigrants</i>	Migracijski saldo <i>Net migration</i>
2010.	4 985	9 860	-4 875
2011. ¹⁾	8 534	12 699	-4 165
2012. ¹⁾	8 959	12 877	-3 918
2013. ¹⁾	10 378	15 262	-4 884
2014. ¹⁾	10 638	20 858	-10 220
2015. ¹⁾	11 706	29 651	-17 945
2016. ¹⁾	13 985	36 436	-22 451
2017. ¹⁾	15 553	47 352	-31 799
2018. ¹⁾	26 029	39 515	-13 486
2019. ¹⁾	37 726	40 148	-2 422

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske; Migracija stanovništva Republike Hrvatske, 2020.

Kao što je prikazano u Tablici 1. i 2. iz Hrvatske se 2019. iselilo 40.148 osoba, dok je migracijski saldo bio negativan i iznosio -2.422. Ako se ovim statistikama pridruži i stopa nataliteta i mortaliteta, tj. negativni prirodni prirast od -15.659 osoba, jasno je kako je demografska slika Hrvatske i više nego zabrinjavajuća.

No, zašto Hrvati masovno iseljavaju iz Hrvatske? Postoji li jedan prevladavajući motiv ili odluka o odlasku ovisi o više faktora? Drago Župarić-Iljić (2016:2) daje odgovor na ta pitanja:

„Od kraja 2008. do kraja 2015. negativni rast bruto domaćeg proizvoda, nepovoljna gospodarska situacija, smanjenje opće stope zaposlenosti, visoka stopa nezaposlenosti i dugotrajne nezaposlenosti, pad životnog standarda za mnoge građane, nemogućnost pronalazjenja zaposlenja u struci, dugo čekanje na zaposlenje, neadekvatna plaća s obzirom na kvalifikaciju i loša poduzetnička klima, uz ostalo, najvažniji su ekonomski parametri zbog kojih su pojedinci mogli donijeti odluku o privremenom ili trajnom iseljavanju.“

Autor navodi kako hrvatska ekonomija ima nisku razinu uključenosti radno sposobnog stanovništva u tržište rada (2016:3). Stopa nezaposlenosti iznosi 6,94%. (*statista.com*, 2019) i jedna je od najviših u Europskoj uniji. No, ipak Hrvati ne napuštaju domovinu isključivo iz ekonomskih razloga. Uvriježeno je mišljenje kako većinom odlaze „trbuhom za kruhom“, no novija istraživanja pokazuju suprotno. Istraživanje Tade Jurića (2018:10) pokazuje kako na iseljavanju ljudi iz Hrvatske puno više utječu „[...] korupcija, pravna nesigurnost i nemoral političkih elita nego težnja za boljom zaradom“.

Kao primjer toga može se prikazati istraživanje o zdravstvenim radnicima koje je provela Hrvatska liječnička komora (Župarić-Iljić, 2016:9). Ono pokazuje kako su, od 2013. do 2016. godine, čak 80% zahtjeva za rad u inozemstvu podnijeli zaposleni liječnici, što ukazuje na to da nezaposlenost nije glavni motiv odlaska iz Hrvatske, već to mogu biti bolji radni uvjeti, potencijal za napredak u inozemstvu, te neki drugi osobni motivi. Takve tvrdnje mogu poduprijeti i primjeri analiziranih članaka u ovom istraživanju. Primjerice, medicinska sestra Senka koja je odselila u Njemačku kao razlog odlaska navodi i loše organiziran i preopterećen zdravstveni sustav:

„Uz nepovoljne ugovore, smetao me i nesređeni zdravstveni sustav. Osim što je preveliki broj pacijenata po liječniku, sustav je takav da nam često nije moguće pružiti kvalitetnu uslugu pacijentima.“

Župarić-Iljić također postavlja pitanje koliki utjecaj u odlukama o odlasku ili ostanku u Hrvatskoj može imati i faktor osobnog psihološkog nezadovoljstva, koji se javlja zbog nemogućnosti pronalaska posla, rješavanja stambenog pitanja, kao i općim nezadovoljstvom državom i društvom. U to se ubraja i količina mita i korupcije na svim razinama vlasti, nesređene institucije i pravosuđe, narušavanje ljudskih i manjinskih prava kao i ideološke razlike u samom društvu (2016:3).

Zara Troskot, Marija Elena Prskalo i Ružica Šimić Banović (2019) saželi su rezultate više istraživanja o iseljenim Hrvatima s visokim obrazovanjem i saznali kako obrazovaniji ljudi iseljavaju zbog niskog životnog standarda, niskih plaća, ali i nedostatka prilika za napredovanje u državi, pravne nesigurnosti i korupcije. Navode kako zemlje niske stope korupcije privlače veći broj visokokvalificiranih stručnjaka, dok zemlje s visokom stopom korupcije bilježe odljev mozгова (Ariu i Pasquamaria, 2013 prema Troskot i dr., 2019:880). Isto tako, u državi s visokim stupnjem korupcije, izostat će stranog novčanog i ljudskog kapitala, jer bi njihov ulazak na tržište isto bio uvjetovan klijentističkim odnosima. Isti autori navode kako neka istraživanja pokazuju da niže obrazovani ljudi iseljavaju zbog potisnih čimbenika (niska plaća u domovini, loš standard, korupcija), dok visokokvalificirani odlaze zbog privlačnih faktora u državi emigracije (više prilika za napredovanje, bolji uvjeti rada, viši prihodi) (Ariu i Pasquamaria, 2013 prema Troskot i dr., 2019:883).

Istraživanje koje je provela Hrvatska udruga poslodavaca (*hup.hr*, 2018) na uzorku od 661 ispitanika o razlozima njihova odlaska iz Hrvatske pokazalo je kako su suvremene migracije različitog karaktera nego one iz 19. i početka 20. stoljeća. Dobiveni podaci pokazuju kako ekonomski razlozi više nisu najbitniji faktori odluke za iseljenje. Hrvati danas kao motive za odlazak navode nesređenost države, nesposobne političare, besperspektivnost društva, nepotizam i korupciju, te kontinuirano vraćanje u prošlost (*hup.hr*, 2018). Sve to govori kako su potisni čimbenici iz Hrvatske puno snažniji od privlačnih čimbenika države emigracije.

Države u koje su Hrvati tradicionalno migrirali u 60-ima, Njemačka, Austrija, Italija i Švicarska i danas su najvažnija odredišta, uz Švedsku i Irsku. Prema teoriji mreže, oni iseljavaju u te zemlje poglavito zbog toga što u njima postoje već uspostavljene zajednice migranata, te rodbinske i prijateljske veze koje pojednostavljuju proces selidbe i omogućuju lakše snalaženje i integraciju u novo društvo. Irska zadnjih 20 godina, posebno nakon ulaska Hrvatske u EU 2013. godine, postaje privlačna imigracijska destinacija Hrvata. Ubrzani razvoj te države započeo je 80-ih godina 20. stoljeća kada se pretežito agrarno gospodarstvo okrenulo ekonomiji znanja i visokoj tehnologiji, uvelike oviseci o stranim investitorima i multinacionalnim kompanijama koje su privukli niskim stopama poreza (Rančić i dr., 2010 prema Rajković Iveta i Horvatin, 2017:256). Zbog brzorastuće ekonomije i potrebe za radnom snagom, kao i već sad oformljenim zajednicama Hrvata, Irska dolazi uz bok Njemačkoj.

2.5. Posljedice iseljavanja iz Hrvatske

Posljedice iseljavanja ljudi iz Hrvatske mnogobrojne su i djeluju i na kratkoročnoj i dugoročnoj razini. Wetheimer-Baletić (1969 prema Nejašmić, 2014:407) govori o trenutačnoj razini, koja odmah smanjuje broj stanovnika, i dugoročnoj ili odgođenoj, koja se „očituje u tome da stanovništvo koje napušta rodni kraj, istodobno ‘odnosi’ sa sobom buduća rođenja, smrti, sklapanja i razvode brakova koje bi to stanovništvo doživjelo u svom životnom vijeku u mjestu podrijetla da se nije selilo“.

Očito je da će migracijski trendovi iseljavanja mladih visokoobrazovanih ljudi ostaviti traga na demografskoj i ekonomskoj slici Hrvatske. Kako navodi Jurić (2018:42), iseljavanjem se smanjuje stopa nezaposlenosti jer većinom oni bez posla napuštaju Hrvatsku, što se na prvu čini pozitivnom posljedicom, no samo kratkoročno. Emigracijom se broj radno aktivnog stanovništva smanjuje, time i ukupna zaposlenost u zemlji. Problem dolazi kada se promotri struktura proračuna, koji se većinom sastoji od oporezivanja potrošnje. Zbog smanjivanja broja poreznih obveznika, tj. gubitka onih koji su iselili, smanjuju se prihodi proračuna, dok su rashodi usmjereni na mirovine. Tako dolazi do sve većeg opterećenja u mirovinskom i zdravstvenom sustavu zbog sve negativnijeg omjera radno aktivnog stanovništva i umirovljenika.

Iseljavanjem radno aktivnog stanovništva, pogotovo visokokvalificiranog, smanjuje se broj radnika, time i produktivnost što dovodi do usporavanja ili stagnacije gospodarstva. Iseljavanje utječe na smanjenu kompetitivnost i dovodi do povećavanja državnog proračuna za održavanje socijalne politike i mirovinskog sustava, smanjujući sredstva za rast gospodarstva (Atoyan et al, 2016:5). Odlazak visokoobrazovanih ima još jednu neekonomsku posljedicu – iz države odlaze oni koji mogu pridonijeti pozitivnoj promjeni institucija u državi (The World Bank, 2009 prema Atoyan et al 2016:7). Također zbog smanjene konkurentnosti smanjuje se broj inovacija i ideja koje dovode do razvitka gospodarstva, društva i države u cjelini.

Nadalje, sve manji broj djece, uzrokovan iseljavanjem ili negativnim prirodnim prirastom dovodi do zatvaranja škola, otpuštanja prosvjetnog kadra, manje kompetitivnosti, time i manje produktivnosti, što u konačnici stvara lošiji obrazovni sustav koji ne priprema djecu za hrvatsko tržište rada, već za iseljavanje. Na takav način Hrvatska gubi svoje financijske resurse uložene u obrazovanje onih koji će naposljetku svoje znanje i iskustvo koristiti negdje drugdje. Stoga je jedna od najbitnijih stavki rješenja ovog problema poticanje povratka iseljenika koji će sa

sobom donijeti nova znanja, perspektive i kapital za daljnji razvoj gospodarstva Hrvatske, smatraju stručnjaci.

Mnogi se autori pitaju postoje li pozitivne posljedice migracije. Ako i postoje, puno su manjeg obujma od negativnih. Kao pozitivne posljedice iseljavanja najčešće se navode doznake iz inozemstva. Iseljenici dio zarađenog novca šalju natrag svojim obiteljima i prijateljima što može utjecati na poboljšanje ekonomske situacije te obitelji dugoročno i u širem kontekstu same države. Isto tako, inozemne doznake mogu biti i u obliku investicija u gospodarstvo, a u slučaju povratka iseljenika u obliku društvenog kapitala. Društveni kapital odnosi se na nova znanja, veze, tehnologije i nove perspektive koji bi se mogli usmjeriti na unaprjeđenje gospodarstva države porijekla (Bite, et al, 2020:207).

Podaci Svjetske banke (The World Bank, 2019) pokazuju kako se postotak novčanih doznaka iz inozemstva od 2003. do 2019. udvostručio i sada iznosi 6,6% od ukupnog BDP-a Hrvatske. Međunarodna organizacija za migracije (Wadsworth et al, 2016 prema Bite, et al, 2020) pokazala je kako zarađeni novac migranti distribuiraju na način da se 20% koristi za osobnu potrošnju, 40% za investicije te 40% za doznake. Postotak koji se odnosi na investicije ovisi o osobnim motivima migranta. Hoće li novac investirati u državu u koju je imigrirao kroz npr. kupnju kuće ili će taj novac uložiti u državu podrijetla ovisi o samom migrantu. Kako bi se taj novac iskoristio za razvoj gospodarstva i ukupni boljitak svih stanovnika potrebne su mjere u kojima država potiče investiranje u ekonomiju, a ne u potrošnju. Usto, kao pozitivna posljedica migracije postoji mogućnost uspostavljanja veza između države porijekla i države emigracije u vidu tehnološke i gospodarske suradnje (Radoš, 2004:389).

U sljedećem poglavlju pokušat će se, kroz provedeno istraživanje, doći do odgovora na pitanja tko je hrvatski iseljenik, zašto i gdje iseljava te planira li se vratiti. Prvi dio će se baviti samom metodologijom, dok će u drugom dijelu biti prikazani rezultati istraživanja i analiza dobivenih podataka.

3. ISTRAŽIVANJE MEDIJSKOG PRAĆENJA ISELJAVANJA HRVATA

U ovom poglavlju detaljnije će se objasniti metodologija istraživanja te prikazati samo istraživanje u kojem su analizirani medijski članci o iskustvima iseljenika iz Hrvatske. U interpretaciji rezultata prikazat će se i istaknuti najzanimljiviji nalazi. Nakon prikaza istraživanja slijedi rasprava na temelju dobivenih rezultata.

3.1. Metodologija istraživanja

Istraživanje na kojem se temelji ovaj rad provedeno je kombinacijom kvantitativne i kvalitativne analize sadržaja. Ta metoda korištena je kako bi se došlo do čimbenika koji motiviraju Hrvate na odlazak iz domovine, zatim onih koji utječu na odluku o odabiru destinacije, ali i aspekata njihovih života u inozemstvu. To se odnosi na predodžbu destinacije, zadovoljstvo prihodima, mogućnost povratka u domovinu i uvjete pod kojima bi pristali na povratak. Te su varijable prikupljene kvantitativnom metodom. S druge strane, kvalitativnom metodom su prikupljeni stavovi iseljenika o Hrvatskoj te percepcija države imigracije, odnosno prednosti destinacije nad domovinom. Korištenjem kvalitativne metode u ovim varijablama dobit će se širi kontekst iseljavanja ljudi iz Hrvatske te bolji uvid u potisne i privlačne faktore migracije.

Analiza je provedena na uzorku od ukupno 80 članaka objavljenih u 2018. (49) i 2019. godini (31). Uzorak čine svi članci hrvatskih portala objavljeni u te dvije godine, u kojima se prenosi iskustvo Hrvata u inozemstvu, putem intervjua s novinarom ili prenošenjem objava s društvenih mreža, onih koji su iselili prije najviše 10 godina, te koji i dalje žive u inozemstvu. Članci su prikupljeni pretraživanjem ovih ključnih riječi u tražilici: *Hrvati u inozemstvu, Hrvati migracija, iseljenici, iseljavanje, Hrvati u Irskoj, Hrvati u Njemačkoj, Hrvati u Švedskoj, Hrvati u Norveškoj*. Podaci koji su prikupljeni u razdoblju od 1. siječnja 2018. godine do 31. prosinca 2019. godine ručno su uneseni prema unaprijed određenim varijablama i kriterijima u tablice i obrađeni u programu *Excel*.

Od ukupno 80 članaka, najviše ih je objavljeno na portalu *24sata.hr*, njih 19, i na portalu *jutarnji.hr* - 9. Nakon njih slijede *večernji.hr*, *index.hr* te *slobodnadalmacija.hr*. Ostali članci objavljeni su uglavnom na lokalnim portalima. Članci su analizirani u 19 kategorija, od kojih

je 17 analizirano kvantitativno, a dvije kvalitativno kako bi se dobio bolji uvid u stavove iseljenika prema Hrvatskoj i zemlji u koju su iselili.

Prva kategorija varijabli odnosila se na sociodemografske karakteristike migranata kako bi se detaljnije prikazale značajke populacije iseljenika u usporedbi s nemigrirajućim stanovništvom. Te se karakteristike odnose na spol iseljenika, dob, razinu obrazovanja, obiteljski status, te posao koji obavljaju u državi imigracije. Sljedeća kategorija okosnica je ovog istraživanja i prikazuje uzroke iseljavanja i razloge odabira određene države imigracije. Te varijable ključne su za prepoznavanje problema i pronalaska okvira za rješenja za ublažavanje iseljavanje stanovništva. U zadnjem dijelu istraživanja proučavani su aspekti života u destinaciji, odnosno predodžba destinacije te njene prednosti i nedostaci, zatim percepcija društvenog, političkog i ekonomskog stanja u Hrvatskoj iz perspektive nove države, kao i mogućnosti za povratak u domovinu. Potencijal za povratak bitna je varijabla upravo zbog toga što povratne migracije čine veliki dio rješenja problema s kojima se Hrvatska suočava zbog iseljavanja.

Analiza ovih varijabli dovest će do ključnih saznanja o iseljavanju Hrvata i pomoći u oblikovanju potencijalnih mjera kojima bi se spriječila ili ublažila emigracija hrvatskog stanovništva.

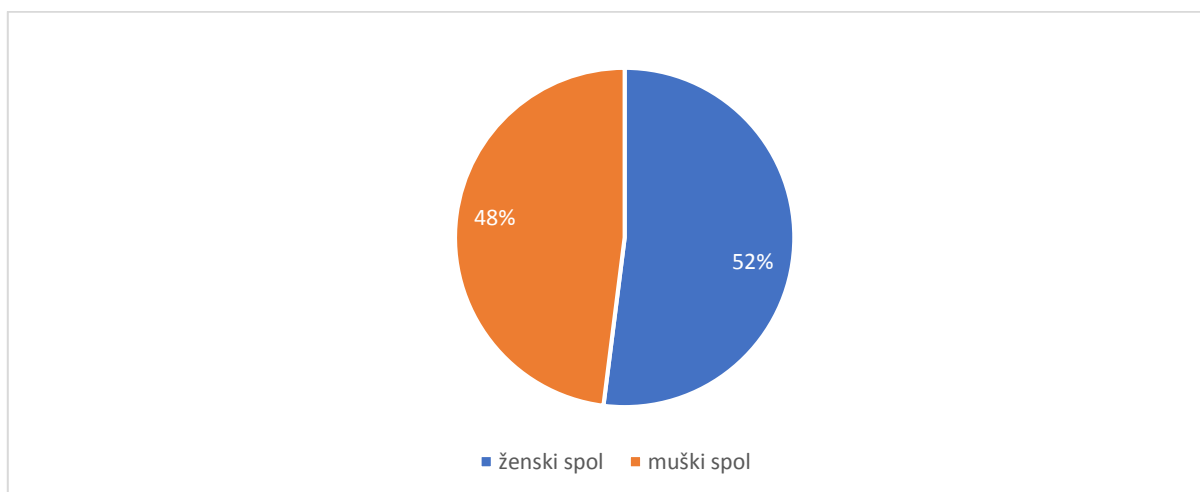
3.2. Interpretacija rezultata istraživanja

Dobiveni rezultati dijele se na manja potpoglavlja. Potpoglavlje o sociodemografskim obilježjima daje uvid u to tko je tipični hrvatski iseljenik, dok se središnji dio istraživanja bavi motivima odlaska i odabira destinacije. Naposljetku, istraživani su aspekti života u imigracijskoj zemlji, poput zadovoljstva novom državom, nedostataka destinacije te potencijala za povratak u domovinu. Rezultati će se poduprijeti nalazima kvalitativnog istraživanja, odnosno izjavama iseljenika o određenim prednostima i nedostacima kako Hrvatske tako i zemlje imigracije.

3.2.1. Sociodemografska obilježja iseljenika

U ovome će se dijelu prikazati sociodemografska struktura hrvatskih iseljenika. Struktura stanovništva (spol, dob, razina obrazovanja, obiteljski status) koje ima migracijske tendencije, u usporedbi s nemigracijskim stanovništvom od velike su važnosti za daljnja istraživanja i migracijsku politiku Hrvatske. Karakteristike migracijskog stanovništva, migracijski tokovi i ishodište migracija bitna su saznanja koja pomažu u oblikovanju specifičnih rješenja za sprječavanje ili ublažavanje razmjera iseljavanja u inozemstvo (Balića, 2016:113).

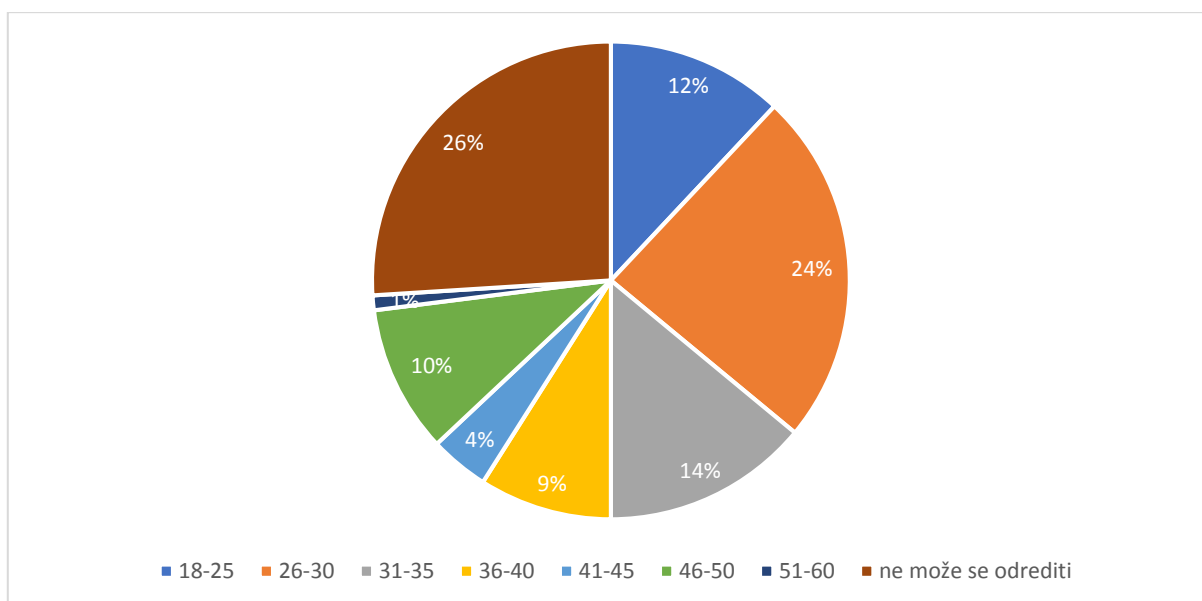
Grafikon 1.: Spol iseljenika u analiziranim člancima

Izvor: vlastito istraživanje

U analiziranim člancima 52% hrvatskih iseljenika, odnosno njih 54 ženskog je spola, dok je 48% ili 50 iseljenika muškog spola. U prošlosti su većinom iseljavali muškarci, tzv. *gastarbajteri* kojima bi se, ako bi se odlučili za trajno iseljenje, pridružila obitelj te bi naposljetku migrirale i žene. Zadnjih godina ta se struktura na svjetskoj razini mijenja. Prema Svjetskoj banci (Rubiano-Matulevich, Beegle 2018), u 2017. godini broj žena koje su migrirale u svijetu gotovo je jednak broju muškaraca – 47% žena naspram 53% muškaraca. Ti se rezultati poklapaju i sa statistikama DZS-a, koji prikazuju kako je iz Hrvatske u 2019. godini iselilo ukupno 57,8% muškaraca i 42,2% žena (DZS, 2018).

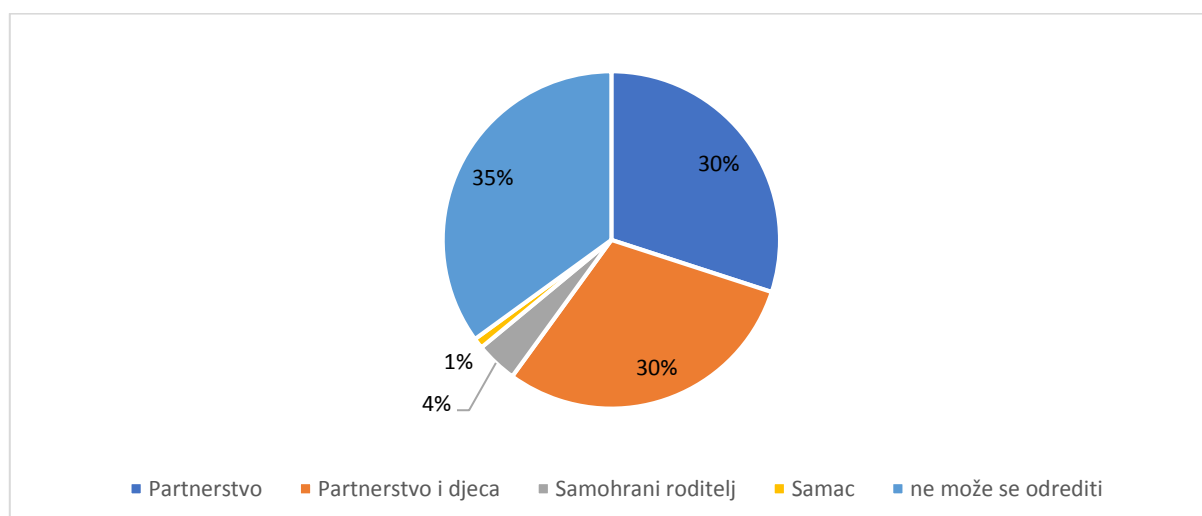
Grafikon 2.: Dob hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka

Izvor: vlastito istraživanje

U strukturi hrvatskih iseljenika najviše je onih od 26 do 30 godina ili 24%, nakon čega slijede oni od 31 do 35 s 14%. Ukupni postotak osoba u dobi od 20 do 39 godina, odnosno glavne radno aktivne i reproduktivne populacije je čak 59%. Ti rezultati potvrđuju podatke iz ranijih istraživanja koji pokazuju kako iz Hrvatske većinom iseljava mlađe visokokvalificirano stanovništvo. Primjerice, u 2019. godini iz Hrvatske je iselilo 44,3% osoba u dobi od 20 do 39 godina (DZS, 2020).

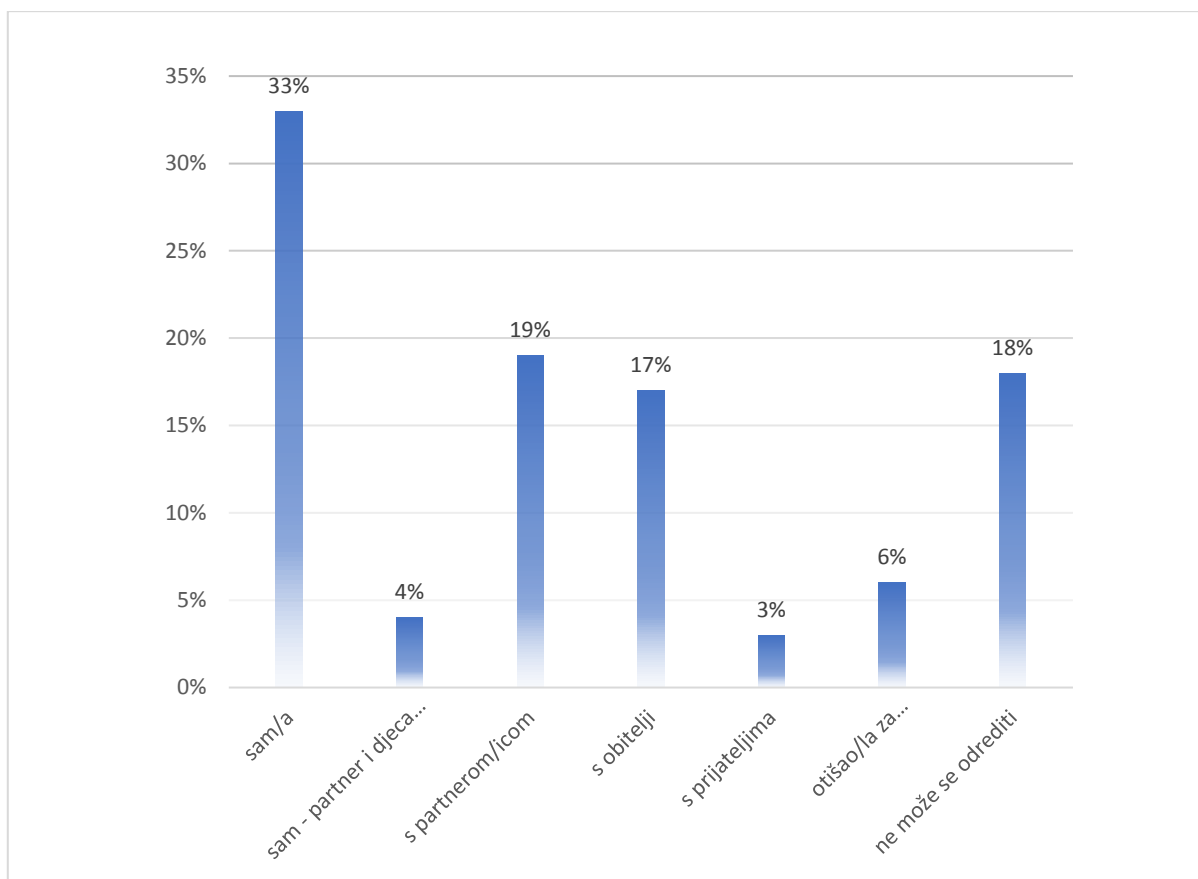
Grafikon 3. Obiteljski status hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka

Izvor: vlastito istraživanje

Tijekom analize članaka mogao se uočiti trend spominjanja obiteljskog statusa kod onih osoba koje su u braku ili imaju djecu, jer je to jedan od čimbenika radi kojih su se odlučili migrirati. Stoga, može se zaključiti da u dijelu članaka u kojima se ne može odrediti obiteljski status, ti subjekti nemaju ni partnera ni djecu. Nadalje, može se primijetiti kako je podjednak broj onih koji imaju partnera i onih koji imaju djecu, dok su od aktera analiziranih članaka samo 4% samohrani roditelji.

Grafikon 4.: Migracijski status hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka

Izvor: vlastito istraživanje

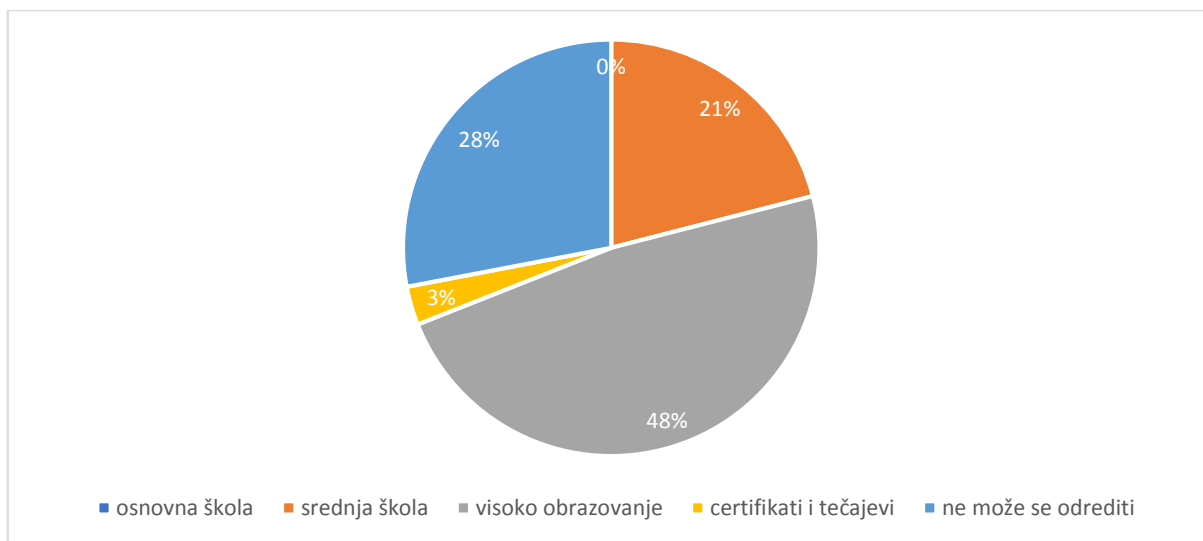
Na Grafikonu 4. vidljivo je kako je u ovom istraživanju 33% iseljenika migriralo samo, dok je 19% subjekata otišlo iz Hrvatske skupa s partnerom, a samo 17% s obitelji. Ovi podaci su u suprotnosti s rezultatima istraživanja Tade Jurića, koji pokazuju kako je čak 60% ljudi koji su migrirali u Njemačku otišlo s cijelom obitelji (2018:84).

No, daljnjom analizom istraživanja pokazalo se kako je 33% ljudi koji su migrirali s obitelji kao svoje odredište odabralo Njemačku. Takvi rezultati potvrđuju gore navedene podatke Jurića

i mogu se opravdati time da je Njemačka percipirana kao tradicionalna destinacija Hrvata u kojoj postoji čvrsta i razgranata mreža hrvatskih iseljenih što mnogima olakšava proces migracije i omogućava lakše početno snalaženje s cijelom obitelji.

Nadalje, primjetan je trend odlazaka mladih ljudi koji migriraju sami ili s partnerom, tj. onih koji odlaze u ranim godinama, jer je migracija u tim godinama i bez djece puno jednostavnija i nosi manje rizika nego iseljavanje s djecom.

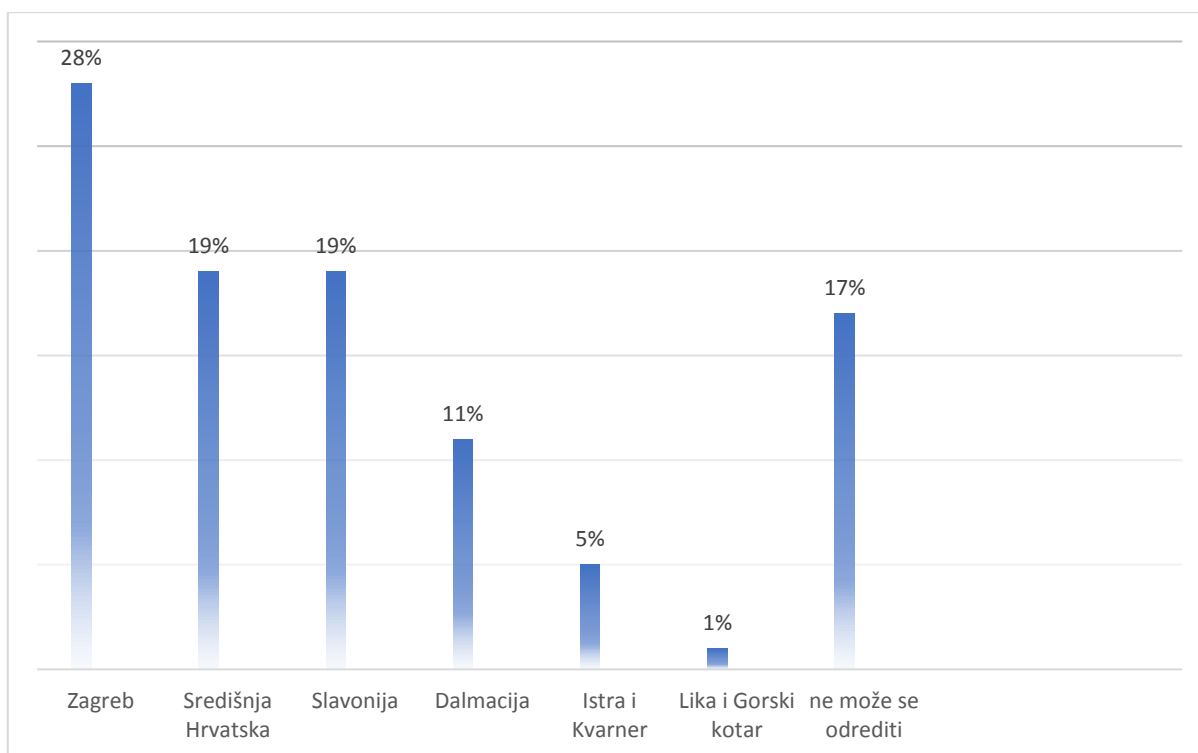
Grafikon 5. Stupanj obrazovanja hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka

Izvor: vlastito istraživanje

U skladu s očekivanjima, rezultati pokazuju kako većinom iseljava visokoobrazovno mlado stanovništvo (48%). Kao što će pokazati daljnja analiza, mladi odlaze zbog nedostatka prilika u Hrvatskoj, neispunjenja vlastitih potencijala, i nemogućnosti napretka. Demograf Stjepan Šterc (2017 prema Jurić, 2018:70) navodi kako, prema procjenama, izvan zemlje živi 536.000 visokokvalificiranih Hrvata. Taj podatak pokazuje kako Hrvatska gubi strukturu stanovništva koja je temelj za održavanje i razvoj gospodarstva.

Grafikon 6.: Regija iz koje su emigrirali hrvatski iseljenici iz analiziranih članaka

Izvor: vlastito istraživanje

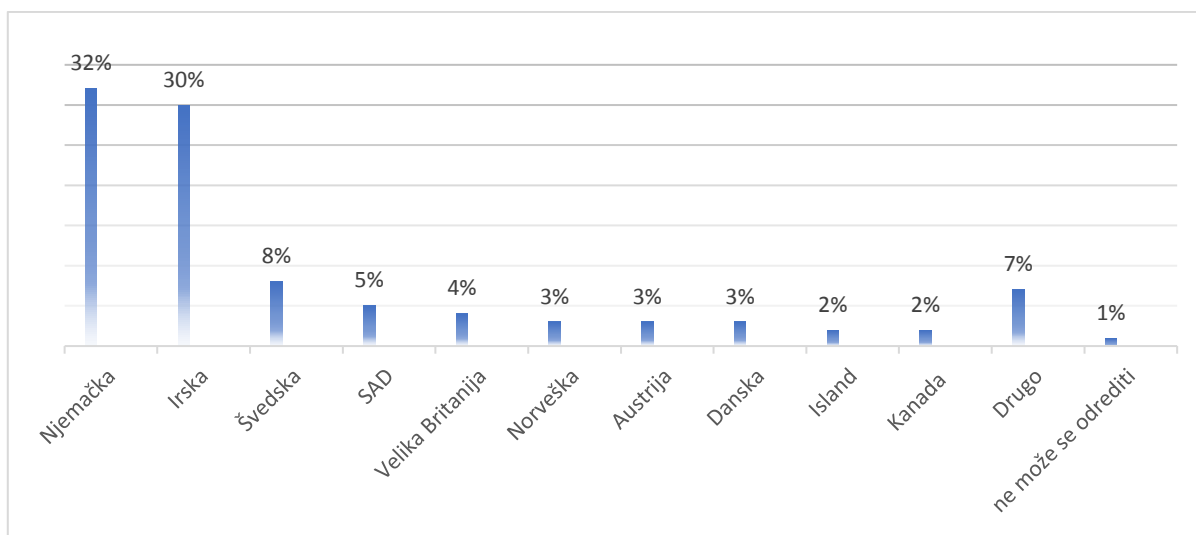
Broj iseljenika razlikuje se od regije do regije. Kao što je vidljivo na Grafikonu 6., najviše iseljenih dolazi iz Zagreba i okolice, čak 28%, zatim iz Središnje Hrvatske (19%) te Slavonije (19%).

To potvrđuju statistički podaci DZS-a koji pokazuju kako je u 2019. iz Grada Zagreba iselilo najviše ljudi, 7.257, odnosno 18%, zatim 3.069 (7,6%) iz Osječko-baranjske županije te 2.941 osoba (7,3%) iz Zagrebačke županije od ukupno 40.148 odseljenih iz Hrvatske u toj godini. Najmanje iseljenog stanovništva u 2019. imale su Ličko-senjska, Krapinsko-zagorska, Koprivničko-križevačka i Dubrovačko-neretvanska županija (DZS, 2019).

Istraživanje koje je proveo Drago Župarić-Iljić (2016:7) pokazuje kako najviše iseljenika dolazi iz Slavonije, Baranje i Zagreba, dok je najmanje iseljenika iz Međimurske, Varaždinske, Krapinsko-zagorske i Koprivničko-križevačke županije, tj. Središnje Hrvatske te u Dalmaciji i Istri, u kojima je turizam najbitnija grana gospodarstva. Zagreb je glavni grad i središte radne snage koja dolazi iz svih dijelova Hrvatske, stoga nije čudno da je upravo to regija iz koje najviše ljudi migrira. Nadalje, Slavonija i Središnja Hrvatska tradicionalno su iseljenički dijelovi Hrvatske, s lošom infrastrukturom, nerazvijenom tehnologijom i neiskorištenim poljoprivrednim potencijalima. Akrap (2014 prema Pokos, 2017:22) navodi kako se slavonsko

stanovništvo iseljava zato što, kada se prestanu baviti poljoprivredom (zbog nerazvijene tehnologije, manjka potpora države), ne mogu pronaći posao u drugim djelatnostima. Autor smatra kako od 1960-ih Hrvatska gubi stanovništvo jer migrante više ne privlači poljoprivreda, a gradovi nisu dovoljno razvijeni u drugim djelatnostima kako bi im omogućili prihode.

Grafikon 7.: Država u koju su imigrirali hrvatski iseljenici iz analiziranih članaka

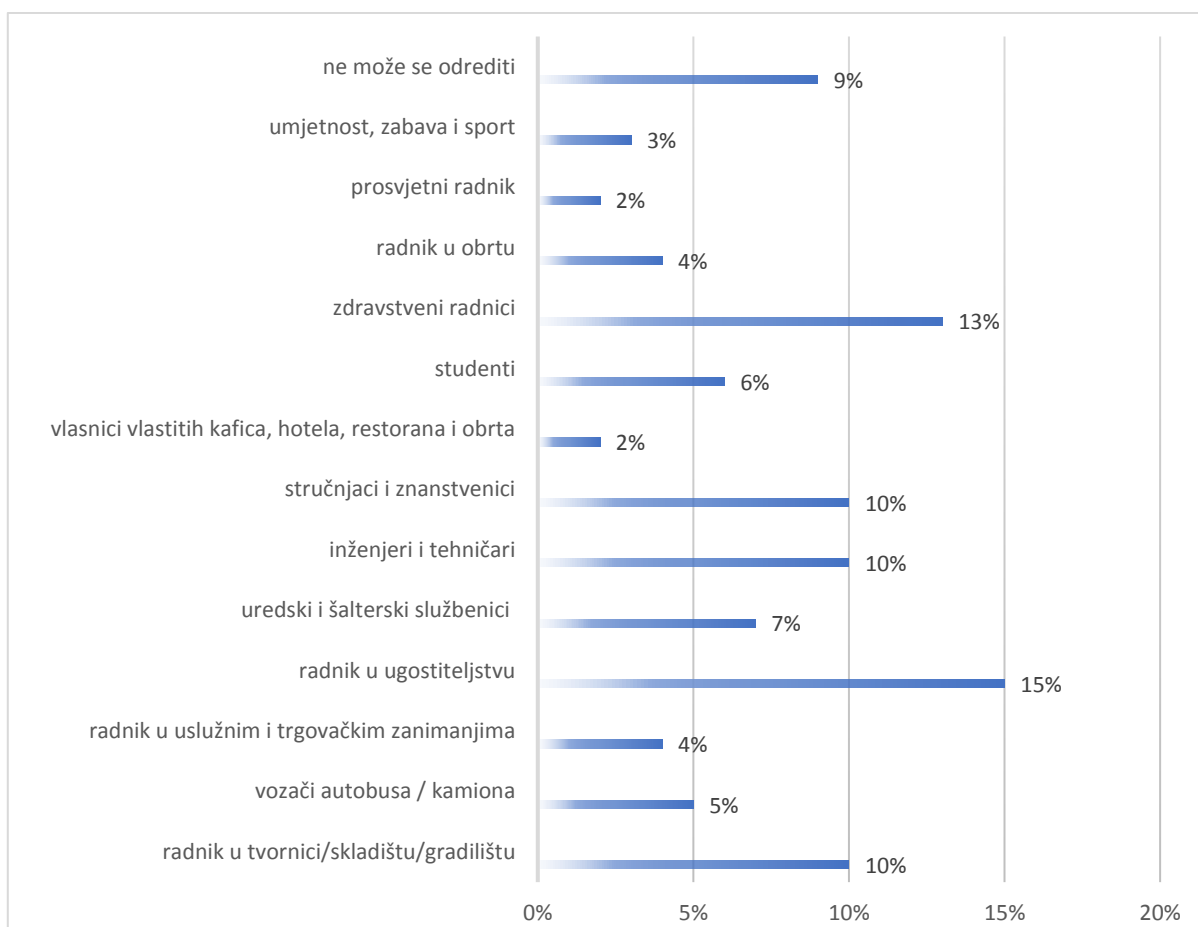

Izvor: vlastito istraživanje

Kao što je i očekivano, najviše aktera članaka iselilo je u Njemačku i Irsku. Zbog već spomenutih tradicionalnih migracijskih tokova iz Hrvatske u Njemačku, zajednica i veza koje su tamo oformljene te privlačnih faktora poput članova obitelji koji tamo žive, velikih zajednica Hrvata i sličnosti kulture, postotak od 32% iseljenih u tu zemlju je i više nego opravdan. S druge strane, Irska nema tako dugu tradiciju iseljavanja, no zbog naglog rasta ekonomije i potrebe za radnom snagom, broj Hrvata koji odlaze u tu zemlju i za sobom odvođe članove obitelji i prijatelje se svakim danom povećava, te Irska postaje druga najpoželjnija destinacija hrvatskih iseljenika.

Osim radnih migracija, velik je postotak onih koji su odlučili otići na školovanje u inozemstvo, zbog jednostavnijeg procesa dobivanja stipendije i boljeg obrazovanja u inozemstvu, najčešće u Veliku Britaniju, Sjedinjene Američke Države i Dansku.

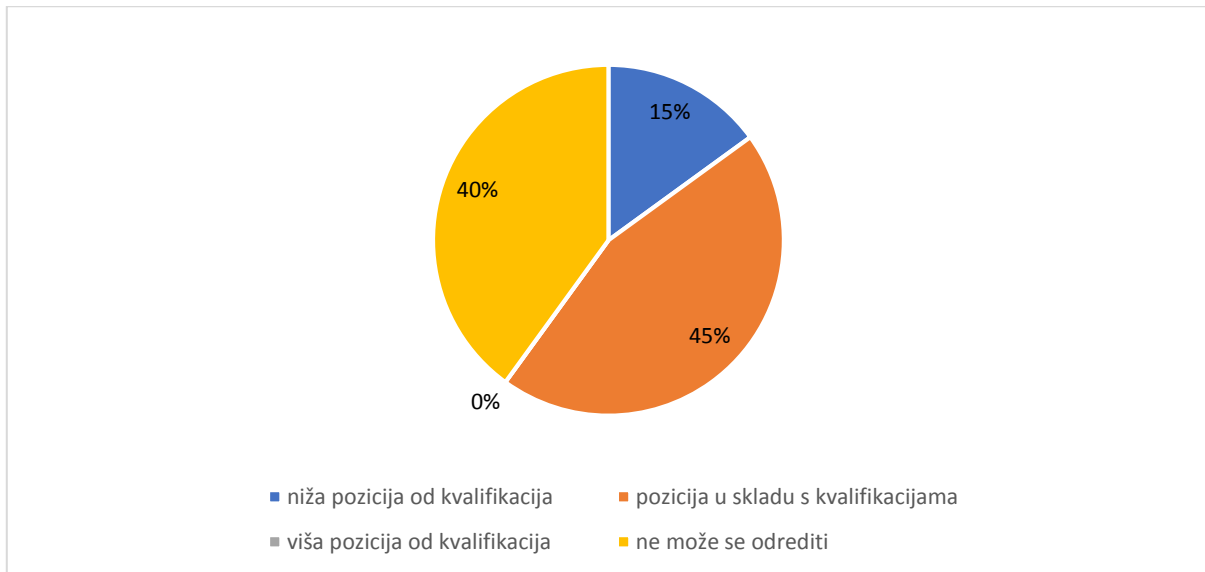
Grafikon 8.: Vrsta zaposlenja hrvatskih iseljenika u državi imigracije iz analiziranih članaka

Izvor: vlastito istraživanje

Uvriježena percepcija javnosti da Hrvati koji žive u inozemstvu rade većinom poslova niže kvalifikacije, tj. poslove u ugostiteljstvu, na gradilištu ili u skladištu, djelomično je potvrđena. Naime, to su poslovi na kojima nije potrebna kvalifikacija niti znanje jezika, a najčešće služe kao odskočna daska tijekom privikavanja i integracije u društvo u prvih nekoliko mjeseci života u novoj zemlji. Podaci pokazuju kako četvrtina analiziranih iseljenika obavlja takvu vrstu poslova, no ipak, kao što možemo iščitati iz Grafikona 8., više od 20% aktera članaka u inozemstvu rade kao inženjeri i stručnjaci. Također, velik je broj zdravstvenih radnika – liječnika, medicinskih sestara, njegovatelja (13%), što potvrđuje povećana količina medijskih članaka o sve većem broju odseljenih zdravstvenih radnika u zadnjih nekoliko godina.

Grafikon 9.: Pozicija na kojoj hrvatski iseljenici iz analiziranih članaka rade s obzirom na njihove kvalifikacije

Izvor: vlastito istraživanje

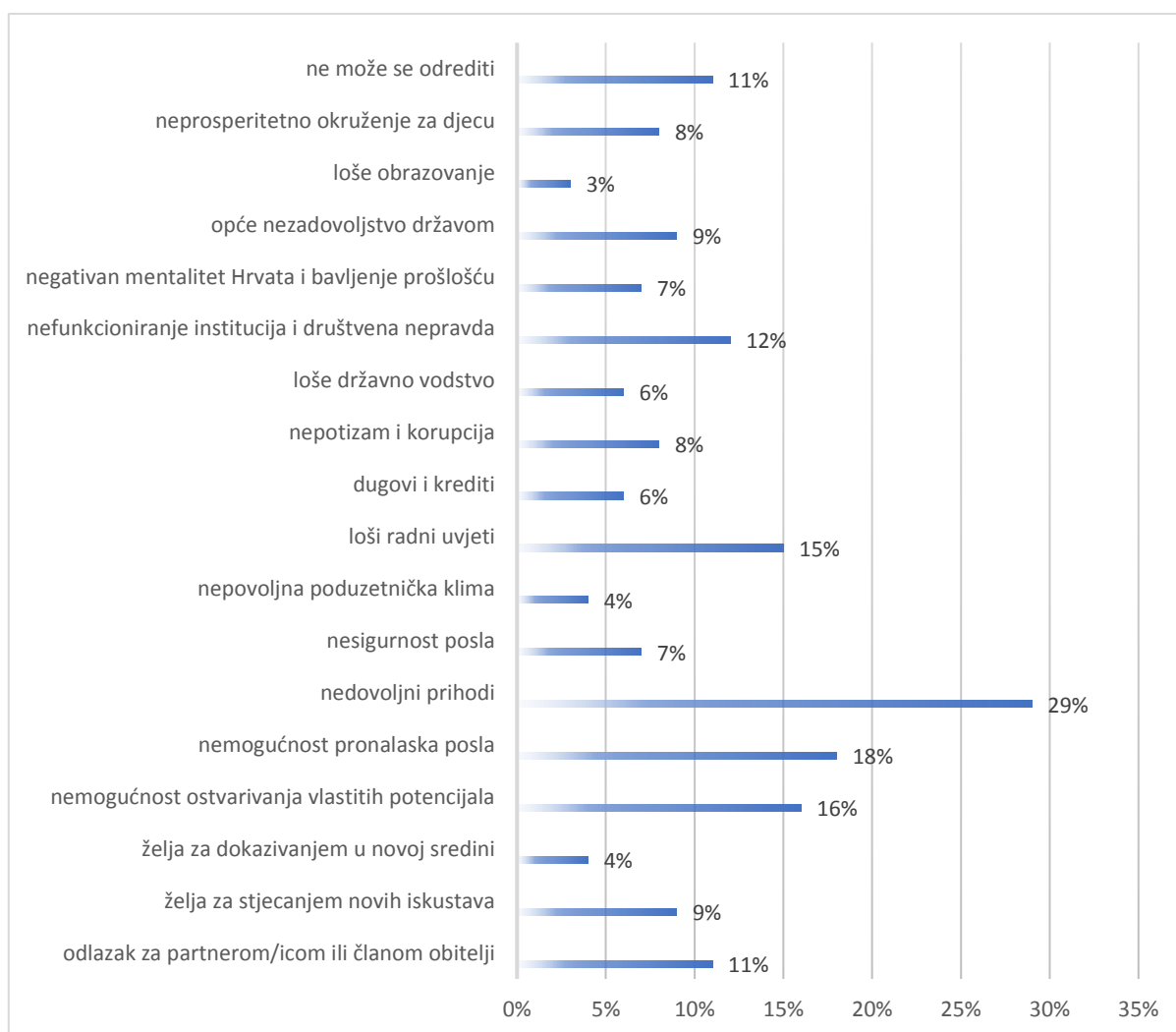
Kao nastavak na Grafikon 8., ovdje je vidljivo kako većina iseljenika kojima je moguće odrediti zvanje, suprotno percepciji javnosti, radi poslove koji su u skladu s njihovim kvalifikacijama (45%), dok njih 15% radi poslove koji su niže pozicije. Kao što je rečeno u prethodnom dijelu, to se često odnosi na one koji su se nedavno iselili te se prilagođavaju životu u novoj državi. Za 40% subjekata nije bilo moguće odrediti poziciju na kojoj rade s obzirom na kvalifikacije iz razloga što mnogi nisu navodili vrstu posla koji obavljaju ili nisu naveli svoje obrazovanje, kao što to 28% njih nije učinilo (Grafikon 5.).

3.2.2. Motivi odlaska i odabira destinacije

Glavno istraživačko pitanje ovoga rada odnosi se na uzrok i motiv iseljavanja ljudi iz Hrvatske. Je li motiv ekonomske ili političke prirode, postoje li drugi snažni faktori koji potiču ljude na emigraciju - samo su neka od pitanja do kojih se ovim istraživanjem želi doći. U ovome dijelu navodit će se i izjave subjekata u kojima opisuju svoje motive odlaska kako bi se što jasnije prikazali podaci.

Bitno je za napomenuti kako postotci na dolje prikazanim grafikonima prelaze 100, iz razloga što je u analiziranim člancima većina aktera navodila više motiva za iseljenje iz Hrvatske. Sama ta činjenica pokazuje koliko je problem iseljavanja kompleksan i ovisi o više faktora koji su međusobno isprepleteni.

Grafikon 10.: Motivi migracije hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka

Izvor: vlastito istraživanje

Odlazak za partnerom ili članom obitelji, želja za stjecanjem novih iskustava, zatim želja za dokazivanjem i nemogućnost ostvarenja vlastitih potencijala mogu se kategorizirati kao osobni motivi. Ekonomskim motivima se mogu nazvati nemogućnost pronalaska posla, nedovoljni prihodi, nesigurnost posla, nepovoljna poduzetnička klima, loši radni uvjeti, te dug i krediti. Političke motive čine nepotizam i korupcija te loše državno vodstvo, a društvene nefunkcioniranje institucija i društvena nepravda, negativan mentalitet Hrvata i bavljenje prošlošću, opće nezadovoljstvo državom, loše obrazovanje, te neprosperitetno okruženje za djecu.

Kada se motivi odlaska kategoriziraju kao što je upravo opisano, na Grafikonu 10. može se iščitati kako je 40% iseljenika kao motiv odlaska navelo osobne razloge. Njih čak 61% navelo da su iselili zbog ekonomskih razloga. Od tih motiva 29% aktera navelo je da su na njihovu odluku o odlasku najviše utjecale niske plaće nedovoljne za „pristojan“ život u Hrvatskoj. Rijetko kad su subjekti naveli samo jedan motiv odlaska, već je češće više faktora bilo presudno za odlazak iz domovine, najčešće ekonomski razlozi u kombinaciji s društvenima.

Također, kao razlog iseljenja, 12% subjekata navelo je nefunkcioniranje institucija, a 9% njih društvo koje se bavi prošlošću. Mnogi smatraju kako Hrvati samo „kritiziraju sve oko sebe“, a ne žele učiniti ništa kako bi promijenili stvari na bolje:

„I htio bih napomenuti, kako naš prvi razlog za odlazak u Irsku, iako sam financijski zadovoljan, nije bio samo novac, nego zatrovanost okruženja i nezadovoljstvo koje smo prije živjeli svakim danom. Drugim riječima, dok se naše društvo bavi prošlošću, koju se ionako ne može promijeniti, polako, iz godine u godinu, sve više samo propadamo na svim razinama, nisam više tako htio živjeti.“ (Tomislav, Irska)

„No, reći ću ti i zašto se ne bih vraćao da ne moram, a to je i jedan od razloga zašto se par mojih prijatelja ne bi vratilo: dosta nam je slušati kako ljudi kukaju, odnosno, ne njih, već atmosfere u kojoj nitko ne želi napraviti ništa da mu bude bolje i da se samo priča u prazno.“ (Tihomir, Irska)

Politički razlozi, u manjoj mjeri nego društveni, utječu na odluku o odlasku, samo 14%. U primjeru jedne obitelji koja je odselila u Njemačku može se primijetiti u kojoj mjeri nepotizam i stereotipi utječu na mentalno zadovoljstvo ljudi jer se u Hrvatskoj najčešće onima koji rade uskraćuje ono što zaslužuju u korist onih koji imaju veze. Za odnos prema zaposlenicima govore:

„Kvaliteta života, mogućnosti napredovanja u karijeri su veće, to mi nitko ne može proturječiti. Ovdje se cijeni rad, a ne tko ti je otac ili stric. Ovdje ako nećeš raditi ili se nećeš školovati bit ćeš fizikalac i sirotinja bio ti Hrvat, Rumunj ili Austrijanac.“

U Irsku je 23-godišnji Marin odselio nakon neuspjelih pokušaja pronalaska stalnog posla te nekoliko odrađenih turističkih sezona u Hrvatskoj, ali i zbog političke situacije i negativnog mentaliteta Hrvata:

„Općenito je situacija u Hrvatskoj zatrovana, ljudi su nesretni, zavidni i očajni. Sve što se sad događa u Hrvatskoj je ogledalo naroda.“

Neki su u potpunosti nezadovoljni i razočarani državom i svim njenim aspektima (9%). Višnja, koja je odselila u Veliku Britaniju navodi sve razloge koji su je nagnali na odlazak iz domovine:

„Mržnja, rasizam, primitivizam, nasilje, netolerancija, korupcija, nepotizam, osuđivanje drukčijih i slabijih, institucije koje ne rade svoj posao, uhljebi, nepravda, kvazi poduzetnici, visoka davanja, male plaće, truli sustav, politički usmjerene institucije, manjak građanske hrabrosti, intelektualci u svojoj zoni komfora, netolerantni akademici, siromaštvo, turizam baziran na prijevari, "fake news"... jesam li nešto zaboravila?“

Nedjeljko je u Križevcima imao svoj kafić, no zbog državnih nameta i birokracije za poduzetnike odlučio je odseliti u Irsku:

"Bila je to stalna borba s uvjetima poslovanja kod nas. Na plaću dvaput plaćaš porez, pa ide porez na dobit, pa porez na potrošnju, pa su PDV digli s 13 na 25 posto, pa je tu ZAMP... Odustao sam.“

Ipak, ekonomski motivi, tj. nedovoljni prihodi bili su ključna dimenzija koja iseljenike „tjera“ na emigraciju. Subjekti su naglašavali kako su u Hrvatskoj prihodi nedovoljni za „normalan“ život i osnovne troškove: plaćanje stanarine ili kupnju namirnica:

„Razlog našeg odlaska je jednostavna činjenica da s relativno prosječnom plaćom, što znači da smo oboje primali po 4.500 kuna mjesečno, osim ako se nismo ubijali s prekovremenima, jednim djetetom, u podstanarstvu, s nešto kredita, jer, nažalost, rijetki su oni koji ih nemaju u Hrvatskoj, na kraju mjeseca nismo nikad bili u plusu, uvijek je nešto falilo. Voziš 15 godina star automobil, nemaš za more...“ (Davorka, 43, Irska)

"Mislim da je osnovna razlika života kod nas i u inozemstvu što si ljudi vani, čak i s niže plaćenim poslovima, mogu priuštiti više od onih u Hrvatskoj. Ne govorim o nekim luksuznim stvarima, već osjećaju sigurnosti. Ako ti se pokvari kućanski uređaj, imaš uštedeno i kupiš.

Ne moraš stalno strepiti i svaki mjesec upadati sve dublje u minus. Lakše se nositi s troškovima". (Irena, Irska)

„(...) život je normalan, kao i u Hrvatskoj, samo što si ovdje plaćen, ne preživljavaš kao kod kuće.“ (Robert, Njemačka)

Nedovoljni prihodi usko su povezani s nesigurnošću posla i nemogućnošću planiranja budućnosti, odnosno nužnosti čuvanja posla, jer je novi teško pronaći:

„Umorila su me lažna obećanja da će se stvari promijeniti. Kada se osvrnem, čudim se što sam toliko dugo trpio izrabljivanje. No kao i većina Hrvata koji imaju djecu i kredit, nisam mogao birati, morao sam čuvati posao, jer se novi teško nađe" (Franko, Danska)

„Redovita plaća, stabilan posao? Radila sam posao koji nije imao nikakve veze sa mojom strukom, koji sam prihvatila jer sam morala, jer ako dobiješ bilo kakvu ponudu u Hrvatskoj za posao ne smiješ odbiti jer ćeš drugi tražiti mjesecima, a računi se samo gomilaju.“ (Lidija, Irska)

S druge strane, u izjavama subjekata članaka vidljivo je povećanje zadovoljstva u novoj državi. Smatraju kako je u imigracijskim zemljama život manje stresan jer nema neizvjesnosti i straha za pronalazak novog posla:

„Ja sam jako sretna i zadovoljna svojim životom u Irskoj jer napokon živim onako kako želim, jer znam ako postanem nezadovoljna imam mogućnosti i opcija naći bolje bez straha da neću imati mjesecima drugi posao. Imala sam prilike raditi u nekoliko različitih firmi i znam da se ovdje trud i upornost jako cijene i uvijek nagrađuju.“ (Lidija, Irska)

Dina, programerka koja živi u Austriji na pitanje je li lako naći posao u inozemstvu odgovara:

„Da, kad sam u jednom trenutku dala otkaz prije nego sam imala idući posao, toliko me firmi, recruitera i kolega kontaktiralo s prijedlozima za novi posao, da mi je bilo neugodno. „,

Obitelj koja je iselila u Austriju prije pet godina sretnija je i zadovoljnija nego u 30 godina života u Hrvatskoj:

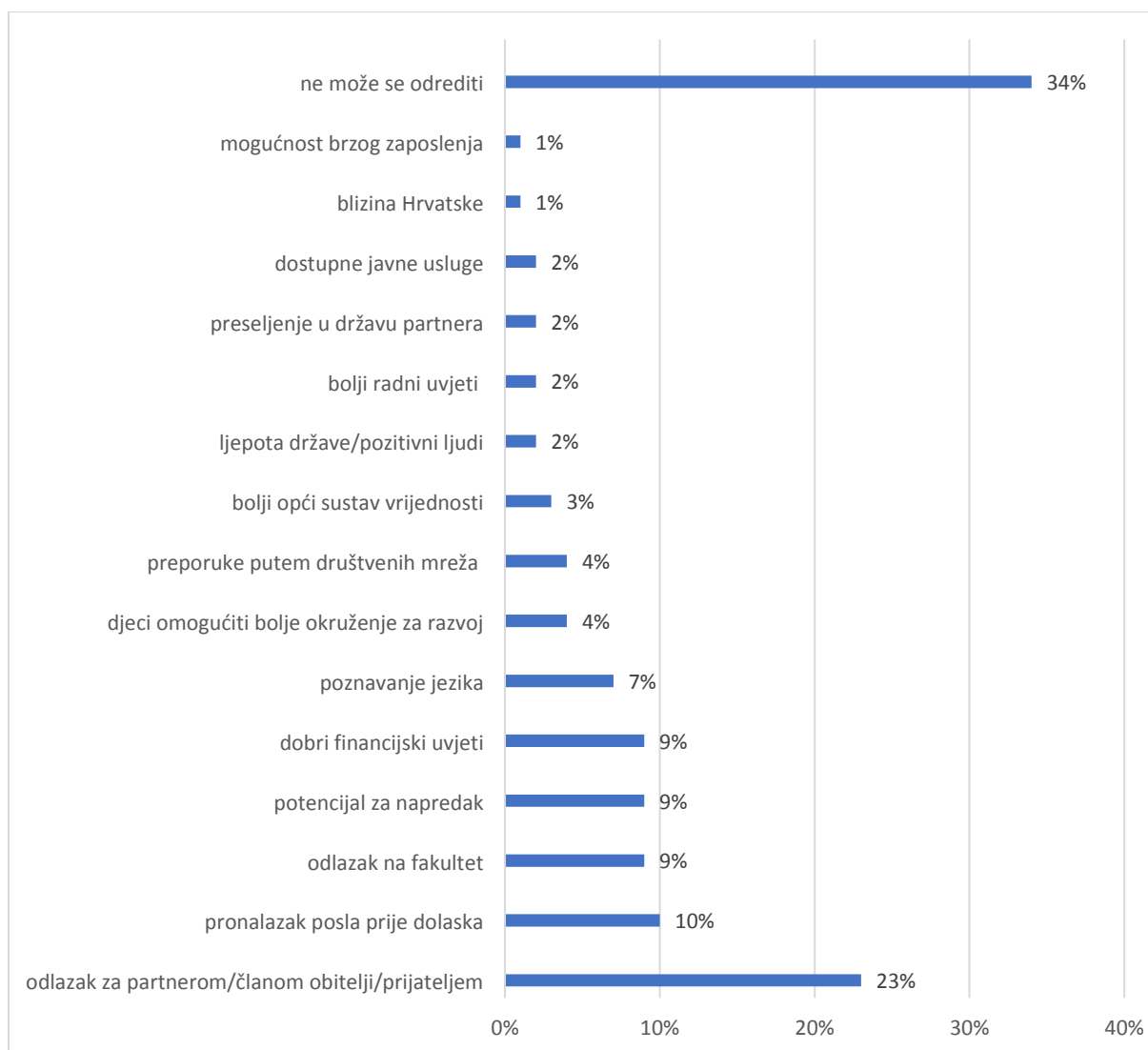
„Živimo neopterećeni politikom, nacionalizmom i korupcijom. Da li radimo? Radimo. Za to smo pošteno plaćeni i ne bojimo se da li će firma otići u stečaj, hoće li netko zamračiti naše plaće pa zbrisati u drugu državu. U tome je razlika.“

Glavni motiv odlaska za 18% subjekata je bila nemogućnost pronalaska posla. S obzirom da je stalan posao teško naći, Hrvati se oslanjaju na turizam i sezonu na obali, te rade tri ili četiri

mjeseca jer je to jedino što im se nudi, i to nerijetko u izrazito lošim uvjetima. 31-godišnji Roman, nakon završenog hotelijerskog fakulteta tražio je posao te radio kao sezonac dva ljeta:

„Radio sam, nakon fakulteta, kao konobar za plaću od 3.500 kuna. Drugo ljeto bio sam smješten u sobi za dvanaestero, higijenski uvjeti bili su nikakvi, a nisu mi htjeli dati ni ugovor dulji od tri mjeseca.

Grafikon 11.: Razlog odabira države u koju su imigrirali

Izvor: vlastito istraživanje

U istraživanju se željelo saznati na koji način iseljenici biraju državu emigracije. S obzirom na to da postoje utemeljeni migracijski tokovi u određene zemlje, ne čudi činjenica da je najviše subjekata (23%) otišlo u određenu državu za partnerom, članom obitelji ili prijateljem, tj. gdje

imaju pomoć i podršku pri procesu preseljenja. Taj tip migracija, tzv. lančane migracije događa se u prostorima gdje postoji migrantska populacija iz tradicionalnih emigracijskih zemalja poput Hrvatske. Postojanje takvih zajednica omogućava jednostavniji proces preseljenja, lakši pronalazak posla te bržu integraciju u novo okruženje. Dakle, kako navode Saša Božić i Ivan Burić (2005:27), obitelj i prijatelji, te partneri koji žive ili su živjeli u zemljama u potencijalnoj zemlji imigracije mogu biti odlučujući faktor odabira te države zbog veće informiranosti o destinaciji, bolje pripreme za odlazak, kao i bolje integracije u novo društvo.

Potencijal za napredak bio je odlučujući faktor za 9% iseljenika. Oni subjekti koji su tu varijablu naveli kao razlog odabira destinacije većinom su visokoobrazovani ljudi poput znanstvenika te IT developera, kojima Hrvatska nije u mogućnosti pružiti financijska sredstva i tehnologiju potrebnu za njihova istraživanja. Sanja, molekularna fiziologinja koja živi u Njemačkoj nema planove za povratak u Hrvatsku zbog nemogućnosti napretka u profesionalnom svijetu:

„Razlog tome je velikim dijelom faza moje znanstvene karijere, gdje mi je vrlo važna kvaliteta i stručnost znanstvene sredine u kojoj radim te mogućnost učenja i razvijanja tehnika koje su relativno nove u svijetu znanosti. Mislim da bi u Hrvatskoj to bilo znatno teže ostvariti.“

Na studij u inozemstvu odlučilo se 9% subjekata članaka, što zbog stjecanja novih iskustva, što zbog lošeg obrazovnog sustava u Hrvatskoj. Kim, koja je odselila u Veliku Britaniju na studij međunarodnog marketinga, otišla je zbog boljeg potencijala za napredak u Londonu, ali i zbog lošeg obrazovnog sustava koji ne priprema studente za tržište rada:

„Moj pogled na perspektivu u Hrvatskoj nažalost nije nikad bio pozitivan, zbog čega sam i odlučila otići. Razlika između Hrvatske i Londona je da na tržištu rada u Londonu zaista vrijedite onoliko koliko znate i što radite, dok u Hrvatskoj nažalost, koga poznate. Mislim da sve počinje od našeg zastarjelog obrazovnog sustava, preopširnog sadržaja i nemotiviranih studenata koji moraju "štrebati" nepotrebne činjenice koje im nikada neće trebati i od kojih nemaju nikakve koristi. Što nam znači biti jedni od najobrazovanijih ljudi na svijetu kad mladi ne znaju i nemaju prilike to primijeniti u praksi?“

Drago se za studij marketinga u Birminghamu odlučio odmah nakon srednje škole, čim je saznao za tu mogućnost:

„Od trenutka kada sam saznao za mogućnost odlaska te moje odluke da želim ići nije bilo dvoumljenja jednostavno iz razloga što na probleme Hrvatske ne mogu utjecati, ali ti problemi mogu utjecati na mene.“

Drugačije kulturne i radne vrijednosti te bolje okruženje za djecu nekima je bilo presudan privlačni faktor za preseljenje. Jagoda je odselila u Švedsku gdje kao samohrana majka ima bolju potporu države u odgoju svog djeteta:

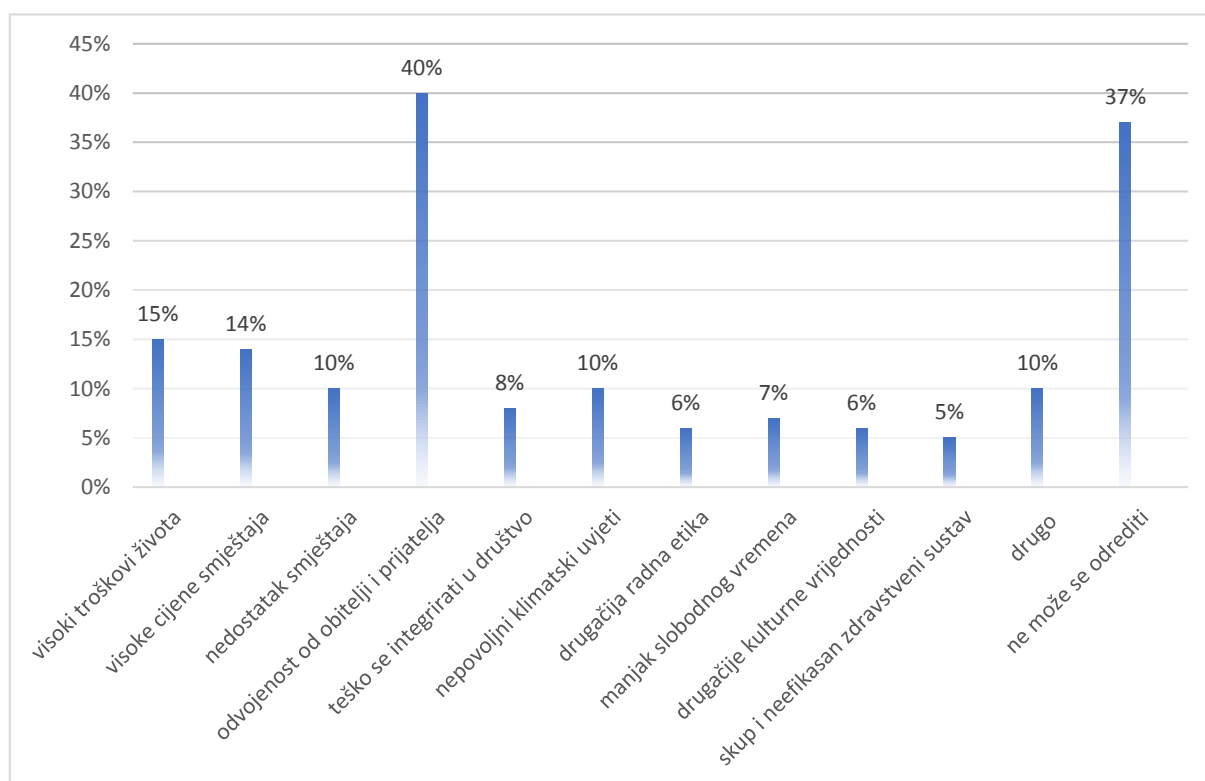
„Izbor Švedske kao zemlje za život se temeljio na činjenici da je cijela zemlja iznimno orijentirana na dobrobit djece, da se poštuju temeljna ljudska prava i priroda. [...] Društveno uređenje je pak takvo da sam znala da ću se osjećati ugodno kao samohrana majka. Ne postoji pritisak da ženi treba muškarac kako bi bila ostvarena ili zbrinuta. Prilično je jasno da se žena može ostvariti i sama. Htjela sam da moj sin odraste s tim vrijednostima u multikulturnom okruženju. Ovdje sa svojim prihodima mogu bez straha skrbiti za svoje dijete i pružiti mu sve što treba te mogu razmišljati i planirati daljnje obrazovanje, ako to želim”.

Vidljivo je kako na odluku za odlazak iz domovine determiniraju potisni faktori iz Hrvatske puno više nego privlačni faktori u inozemstvo. Opće nezadovoljstvo koje se osjeti u Hrvatskoj, negativan mentalitet, loši radni uvjeti i niske plaće, korupcija i nepotizam puno više utječu na odluku za iseljenje, nego dobri uvjeti u zemlji imigracije. Drugim riječima, Hrvatima nije bitno gdje idu, samo da odu iz Hrvatske.

3.2.3. Aspekti života u državi imigracije

U ovome dijelu prikazat će se nedostaci destinacija koje su subjekti u člancima naveli, dojam o državi u kojoj žive, zadovoljstvo prihodima, te postoji li mogućnost za povratak u domovinu, i ako da, pod kojim uvjetima. Ovdje će također biti prikazane izjave iseljenika kako bi se bolje objasnili njihovi stavovi prema državi imigracije i Hrvatskoj.

Grafikon 12.: Nedostaci države u koju su imigrirali hrvatski iseljenici iz analiziranih članaka

Izvor: vlastito istraživanje

Čak 40% iseljenika kao najveći nedostatak migracije navelo je život daleko od obitelji i bliskih osoba. Iako u većini zemalja u kojima žive postoji široka zajednica Hrvata koja pomaže u prilagodbi novom životu i održava povezanost s Hrvatskom, nostalgija za obitelji i prijateljima glavni je problem svih koji žive u inozemstvu.

Kao što je prikazano na Grafikonu 11., drugi najveći nedostatak odnosi se na visoke troškove života (15%), zatim visoke cijene smještaja (14%), koji bez obzira na puno viša primanja u inozemstvu nego u Hrvatskoj, mnogima smetaju. Ta se primjedba najčešće odnosi na Irsku, gdje je visoka cijena smještaja i smanjen kapacitet postao veliki problem, jer zbog velikog

priljeva imigranata veći gradovi poput Dublina, Corka i Galwaya nemaju dovoljno smještajnog kapaciteta, što za posljedicu ima rast cijena. Hrvati su rješenje najčešće pronašli u dijeljenju stanova s drugim iseljenicima, iako to ne vide kao dugoročno rješenje stambenog pitanja.

Neki su akteri kao nedostatak naveli skup i neefikasan zdravstveni sustav (5%), poglavito u Irskoj. Taj je podatak zanimljiv kada se uzme u obzir da velik broj zdravstvenih radnika koji sele u tu državu odlaze iz Hrvatske jer žele raditi u boljem zdravstvenom sustavu, a kojeg, ispostavlja se, neki iseljenici karakteriziraju kao neefikasan i neorganiziran.

Nadalje, kao jedan od nedostataka, 8% iseljenika spomenulo je tešku integraciju u društvu. Ponekad preseljenje, promjena okruženja i novi set vrijednosti otežava prelazak iz jednog društva u drugo. Naime, barijera jezika i drugačije kulturne vrijednosti bitno utječu na proces prilagodbe novom društvu. Isto tako, u državama u kojima je pojačan proces imigracije počeo nedavno može doći do otpora domicilnog stanovništva i neprihvatanja stranaca. Josip, koji je s obitelji migrirao u Dansku, predrasude s kojima se susreće navodi kao jedan od razloga radi kojih se planira vratiti u Hrvatsku:

„Problem s predrasudama je ogroman, pogotovo za nekoga tko ne priča danski. Ako ste turist i pričate engleski prihvaćeni ste sto posto pa komunikacija nije problem, ali čim se sazna da ste u Dansku došli živjeti i raditi, njihov stav postaje odbojan i ponekad grub. Ne mogu reći u svakom slučaju, ali smo to mogli doživjeti u barem u pola kontakata koje smo ostvarili.“

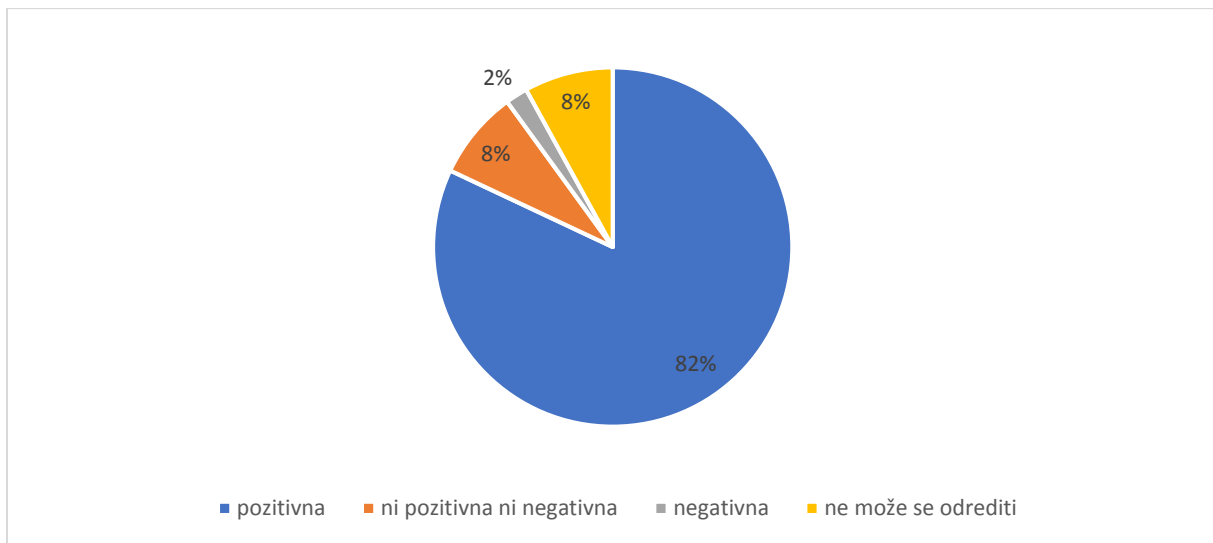
Drugačiji način života i radna etika neki subjekti mogu percipirati kao nedostatak. Nekim iseljenicima teško pada fizički rad koji obavljaju, kao i manjak slobodnog vremena. Marijan je u Kanadu otišao prije četiri godine, a ni danas nije siguran da je to bila ispravna odluka. Radi kao vozač i po dva tjedna je na putu nakon kojih dobije 2 -3 dana slobodno:

„Bez obzira na vrstu posla, da bi mogli zaraditi za pristojne životne uvjete, treba puno raditi, stoga je 12 sati rada dnevno tamo, sasvim uobičajeno.“

Jedna od vrijednosti na koju se teško naviknuti je i smanjen opseg druženja s prijateljima koje je u Hrvatskoj puno češće, čak i na dnevnoj bazi:

„[...] društveni život se uglavnom svodi na vikende i za sve treba imati termine dva do četiri tjedna unaprijed, čak i za sastanke s prijateljima, dok se u Hrvatskoj živi ipak nešto spontanije.“ (Senka, Njemačka)

Grafikon 13.: Predodžba hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka o državi imigracije

Izvor: vlastito istraživanje

Očekivano, 82% subjekata ima pozitivnu predodžbu države u koju su migrirali. No te podatke ipak treba uzeti sa zadržkom jer postoji mogućnost da neki iseljenici nisu uspjeli ostvariti zacrtane ciljeve u inozemstvu, no zbog neuspjeha i predodžbe „vani je uvijek bolje“, ne žele priznati da nisu zadovoljni.

Ono što se može iščitati iz njihovih odgovora govori kako su u novoj zemlji opušteniji, ne moraju brinuti o egzistencijalnim pitanjima, i iako im nedostaje obitelj i hrvatske vrijednosti, osjećaju se cijenjeno – to je osjećaj koji većina subjekata navodi kao ključnu dimenziju zadovoljstva u državi imigracije:

„Imala sam prilike raditi u nekoliko različitih firmi i znam da se ovdje trud i upornost jako cijene i uvijek nagrađuju.“ (Lidija, Irska)

„Prvi put u životu, u svojoj 27. godini, idem s veseljem na posao. Nemam onaj pritisak, baš idem sa guštom. Niti se umorim, niti išta. Radi se, ali znaš za što radiš, bolje ti je plaćeno, [...], cijene te kao radnika i to je najbitnije, da se čovjek osjeća normalno.“ (Antonio, Njemačka)

Možda najčešći komentar o državi u koju su odselili odnosi se na bolje radne uvjete u inozemstvu, što uključuje bolje plaće, veće mogućnosti napredovanja, poštovanje poslodavca prema radniku i uvažavanje rada i upornosti radnika, bez obzira na podrijetlo i poznanstva:

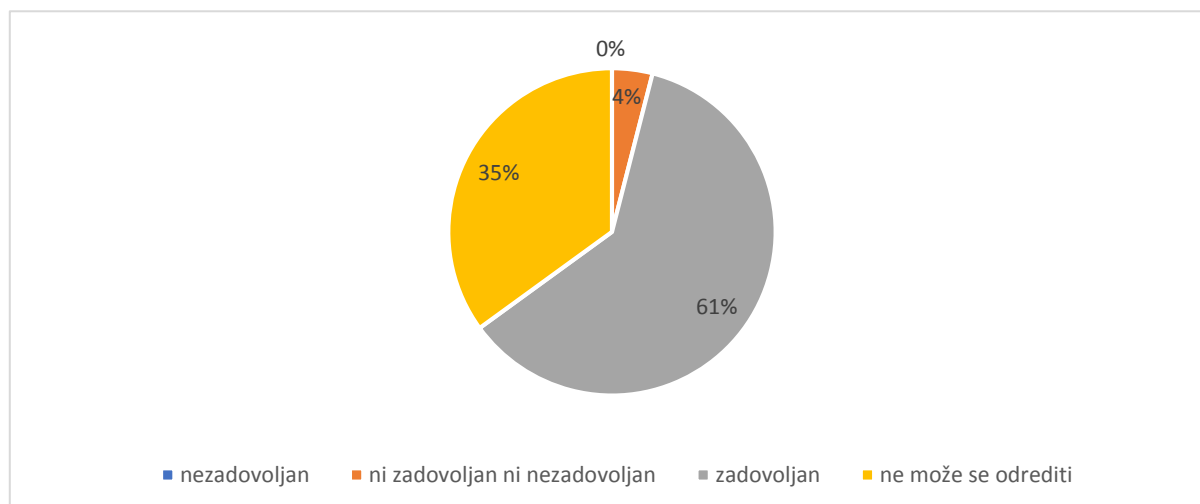
„U Švedskoj nikoga nije briga dolazite li iz radničke obitelji i jedne male zemlje ili ste dijete sveučilišnog profesora, ili pak imate kontakt s politikom. Svi su jednaki. U Švedskoj se cijeni

radni moral, što znači da se poštuju nečiji rad, trud i zalaganje, nema šanse da će politika ili veza spasiti nekoga ako se nije pokazao kao dobar radnik.“ (Iječnik, Švedska)

„Jednostavno želim normalno raditi i živjeti bez stresa i ne nervirati se zbog nečega na što ne mogu utjecati. Ovdje sam se naprosto preporodio, nema pritiska, nema mobinga, nema grča u želucu. Iako je zakonski određen 40-satni tjedan, ostajem i duže jer to želim, a ne zato što mi je netko naredio ili me natjerao. Naprosto je neusporediv odnos prema radniku tu i u Hrvatskoj.“ (Ivica, Njemačka)

Iz ovih izjava može se iščitati kako je glavni problem u Hrvatskoj i razlog zbog kojeg su iseljenici zadovoljniji u državi imigracije upravo loš odnos prema zaposlenicima u domovini.

Grafikon 14.: Zadovoljstvo prihodima u imigracijskoj državi hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka

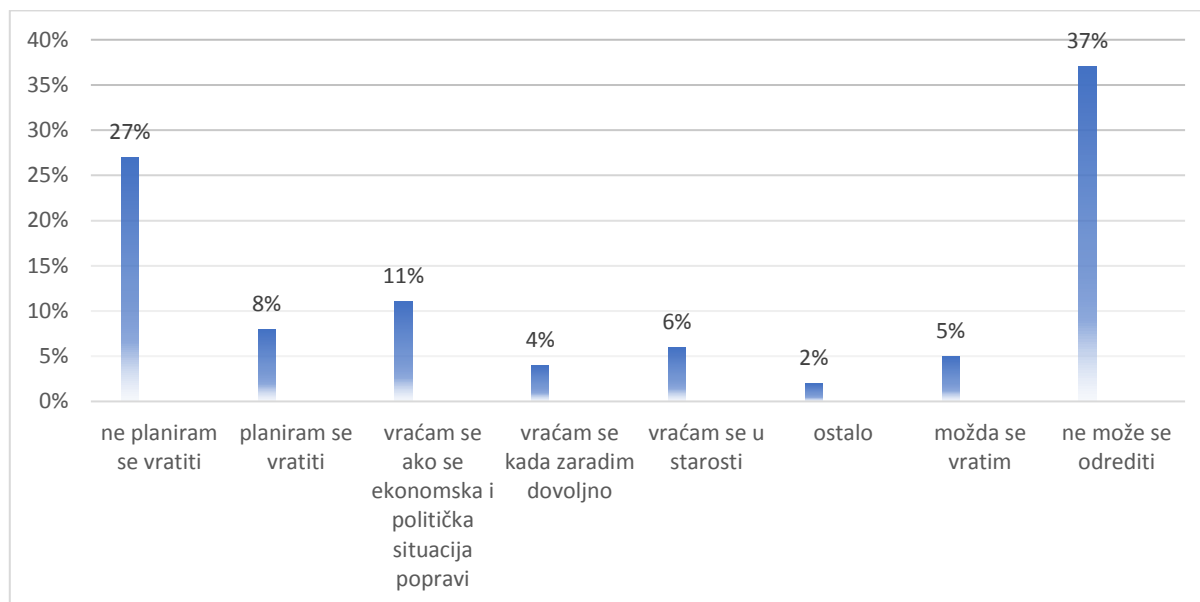
Izvor: vlastito istraživanje

Većina subjekata koji su iselili zadovoljni su prihodima koje ostvaruju u državi u koju su emigrirali. Iako je u većini zemalja, poput Irske, Njemačke, Švedske i Norveške, standard puno viši od hrvatskog, i plaće su puno više, sebi i svojoj obitelji mogu priuštiti „pristojan život“. To je odrednica koja je većini subjekata ključna za ostanak u inozemstvu, tj. utječe na odluku da se ne vraćaju natrag u Hrvatsku. Bolji standard života, više plaće i mogućnost štednje faktori su koji ih odvlače od povratne migracije:

„Kada se osvrnem i sjetim se što smo sve uspjeli napraviti i ostvariti u godini dana vidim da je to bila dobra odluka. Radi se, ali od rada možeš puno lakše živjeti.“ (Igor, Irska)

„Da sam znao kakvi me uvjeti rada ovdje čekaju vjerujem da bih se preselio i puno ranije. U Hrvatskoj se radnik ne cijeni i svi su debelo potplaćeni. To je neoboriva činjenica.“ (Bojan, Irska)

Grafikon 15.: Potencijal za povratak hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka

Izvor: vlastito istraživanje

Prema podacima MMF-a, odnosno Međunarodnog monetarnog fonda (Atoyán, et al, 2016:14), „[p]ovratne migracije u države jugoistočne i istočne Europe iz zapadne Europe i SAD-a od 1998. do 2013. godine najvjerojatnije su iznosile manje od 5% od ukupne emigracije iz jugoistočne Europe i Baltičkih zemalja [...]“. Tako nizak postotak povratnih migracija može potvrditi i ovo istraživanje. Rezultati prikazani na Grafikonu 15. pokazuju kako se samo 8% iseljenika planira vratiti u domovinu, dok neki svoj povratak uvjetuju poboljšanjem ekonomske i političke situacije u Hrvatskoj (11%), ili zaradom (4%).

U analiziranim člancima 27% ljudi navodi kako su sagradili zadovoljavajući život u zemlji u koju su iselili te se ne planiraju vratiti. Velik je broj onih koji žele zasnovati obitelj u državi imigracije i odgajati dijete u „sređenijoj državi“. Ivana, koja živi na Islandu sa suprugom i sinom ističe:

"Sinu smo htjeli omogućiti otvoren i liberalan odgoj, da se upozna s drugim kulturama, običajima i da nauči jezik. Željeli smo da se razvije u tolerantnijem i progresivnijem društvu kakvog neće vidjeti u Hrvatskoj.“

Povratak u slučaju da se ekonomska i politička situacija u Hrvatskoj poboljša moguć je za 11% aktera. U moru članaka u kojima iseljenici govore kako se ne žele vratiti postoji mali broj onih koji planiraju povratak:

„Inače kako volim reći u šali - u Hrvatskoj imaš sve osim novca, a u Danskoj nemaš ništa osim novca. Šalu na stranu, nije tako kaotično, ovdje nam je stvarno dobro, plaća i kuća su super, samo bi nam uvijek nedostajao naš dom pa nam je cilj - vratiti se.“ (Josip, Danska)

Odluka o povratku u domovinu ovisi u nizu čimbenika, isto kao i odluka o odlasku u inozemstvo, o potisnim i privlačnim faktorima. S jedne strane, privlačni faktori povratka u Hrvatsku emocionalne su prirode, ponovno okupljanje s obitelji i prijateljima, hrvatski način života i slično, dok ih u inozemstvu zadržavaju ekonomski faktori, sređena situacija u državi i veće mogućnosti u državi imigracije. Prihodi nedovoljni za „pristojan“ život, nemogućnost pronalaska posla i nemogućnost ostvarivanja u profesionalnom životu razlozi su odlazaka Hrvata, a upravo su to i razlozi zbog kojih ne razmišljaju o povratku. Kod nekih mogućnosti napredovanja i sređenijeg života u inozemstvu prevladaju nad nostalgijom koju osjećaju:

„Ja svoju odluku nisam donijela olako kao moj dečko jer sam jako vezana za svoju obitelj i to mi je bio najteži dio. Promijenila sam svoje razmišljanje i prihvaćanje da nemam izbor kako ću živjeti svoj život i da mi država diktira mojom budućnošću. Imamo samo jedan život i prekratak je da ga provodimo na jednom mjestu sa velikim nezadovoljstvom, misleći da je to najbolje što možemo jer nas država sputava ostvariti svoje potencijale.“ (Lidija, Irska)

U sljedećem poglavlju slijedi rasprava o rezultatima istraživanja, koji će biti potkrijepljeni nalazima drugih istraživanja na ovu temu te mišljenima stručnjaka. Na samom kraju rasprave iznijet će se okvir za stvaranje mogućeg rješenja problema rapidnog iseljavanja Hrvata.

4. RASPRAVA

U ovom će se dijelu detaljnije opisati dobiveni rezultati potkrijepljeni izjavama iseljenika kako bi se prikazala jasnija slika fenomena iseljavanja Hrvata i otvorile mogućnosti za rješavanje ovog ključnog demografskog, gospodarskog i društvenog problema za Hrvatsku.

Provedeno istraživanje obuhvatilo je podatke iz 80 članaka s internetskih portala iz 2018. i 2019. godine. Prema dobivenim rezultatima, jasno je kako iz Hrvatske većinom odlazi mlado, radno aktivno i visokokvalificirano stanovništvo koje sa sobom odnosi i demografski potencijal Hrvatske. Analizirani članci o iskustvima iseljenika prikazuju strukturu od čak 59% stanovništva od 20 do 39 godina, tj. ključnu populaciju za rast i razvoj hrvatskog društva i gospodarstva. Takvi rezultati ukazuju na sve veći problem s kojim se Hrvatska susreće - odlaskom radno produktivne populacije i starenjem stanovništva. Kako je već rečeno u poglavlju o suvremenim migracijama iz Hrvatske, ako se nastavi trend odlazaka mladog stanovništva, doći će do poremećaja tržišta rada i manjka radne snage, te će sve manji državni proračun morati financirati sve opterećeniji mirovinski sustav koji će teško podnijeti daljnje smanjenje radno aktivnog stanovništva i povećanje broja umirovljenika.

Nadalje, broj visokoobrazovanih ljudi koji su iselili iznosi 48%, gotovo polovinu subjekata iz analiziranih članaka. Odlaskom populacije s visokim obrazovanjem Hrvatska ne samo da gubi moguće inovacije i ideje kojima bi ti ljudi unaprijedili gospodarstvo i društvo, već gubi novac koji je uložila u njihovo obrazovanje. Rješenje tog problema moguće je naći u povratnim migracijama hrvatskih iseljenika. Postavlja se pitanje kako privući ljude natrag u domovinu? Župarić-Iljić ističe kako je potrebno poboljšati uvjete rada i otvoriti nova radna mjesta te omogućiti prostor za napredovanje upravo onim zanimanjima koja najčešće rezultiraju odlaskom, kao što su zdravstvo, tehnološki sektor (2016:12), ali i uslužne djelatnosti.

Prema istraživanjima MMF-a (2016:14), emigracija visokoobrazovane radne snage povezana je s kvalitetom vodstva u državi. Korupcija, nepotizam, loše pravne institucije utječu na to da obrazovanije stanovništvo emigrira kao što je, iz analiziranih članaka vidljivo, slučaj u Hrvatskoj. Obrazovano stanovništvo je u pravilu nositelj promjena u državi, kako gospodarskih, tako i društvenih, a emigracijom se to gubi. Tako se pada u začarani krug u kojem obrazovani ljudi iseljavaju iz države zbog loše vlasti, no kada oni odu, ne ostaje nitko da tu vlast preuzme i promijeni stvari na bolje.

Jedan od problema je i izrazita centralizacija države. Hrvatska ima svoje glavno urbano središte Zagreb, i manja središta Split, Rijeku i Osijek. Većina stanovništva koncentrirana je oko tih središta, što dovodi do toga da razvitak drugih manjih i udaljenijih gradova u potpunosti stagnira. Najviše je iseljenih iz Grada Zagreba, nakon čega slijede Slavonija i Središnja Hrvatska. Zadnje dvije regije tradicionalno su iseljeničke, pogotovo Slavonija. Zbog loše poljoprivredne strukture, rascjepkanosti posjeda i neulaganja u nove tehnologije, veliki broj ljudi iseljava u potrazi za poslom. S obzirom na to da je ta regija pretežito agrarna, a gradovi nisu dovoljno razvijeni, oni ljudi koji se žele baviti drugim djelatnostima odlaze ili u Zagreb ili izvan Hrvatske, zbog nemogućnosti pronalaska posla (Akrap 2014 prema Pokos 2017:22). Potencijala u gradovima ima, ali ulaganja u njihov razvitak ne.

S druge strane, Dalmacija i Istra prostori su s nižim migracijskim saldom, upravo zbog turističke djelatnosti, koja čini čak 20% ukupnog BDP-a Hrvatske (Rihelj, 2020). Takvo oslanjanje države na turizam kao posljedicu ima zanemarivanje drugih djelatnosti, poglavito proizvodne, koja sa resursima koje Hrvatska posjeduje treba iskoristiti (Rihelj, 2020). Sve više ljudi nema stalni posao već radi samo tijekom turističke sezone, u lošijim uvjetima i za male plaće, jer je to jedini prihod koji mogu ostvariti. No daljnjim iseljavanjem dolazi do problema manjka radne snage za takve poslove, jer su svi oni koji su pristajali raditi u lošim uvjetima iselili. Konačno dolazimo do toga da će Hrvatska u roku od nekoliko godina trebati uvoziti radnu snagu.

Štoviše, jedno od mogućih rješenja problema stagnacije gospodarstva je omogućavanje useljavanja većeg broja imigranata. Na konferenciji *Migracije i identitet: kultura, ekonomija, država* održanoj 2018. godine donesen je zaključak kako je za održavanje hrvatskog gospodarstva potrebno milijun novih radnika (Jerić, 2019:28). U 2020. godini predstavljena je nadopuna Zakona o strancima koja navodi kako se ukidaju godišnje kvote dozvola za zapošljavanje stranaca, dok će sami poslodavci podnositi zahtjev za dozvolu za boravak i rad stranaca Hrvatskom zavodu za zapošljavanje (HZZ). HZZ će na zahtjev poslodavca provoditi test tržišta kako bi se osiguralo da nema nezaposlenih osoba u Hrvatskoj koji ispunjavaju kriterije poslodavca, s tim da su određena deficitarna zanimanja izuzeta od provedbe testa tržišta (*mup.gov.hr*, 2020). Takav bi zakon mogao otvoriti Hrvatsku stranim radnicima i povećati stopu zaposlenosti u zemlji. No ipak, takav zakon donosi sa sobom nekoliko problema. Prvo, na ovaj način bi se mogla smanjiti cijena rada, te povećati nezaposlenost domicilnog stanovništva. Također, Hrvatska nema razrađenu politiku integracije useljenika. S obzirom na to da je Hrvatska tradicionalno emigracijska zemlja, naglo useljavanje imigranata najvjerojatnije će

dovesti do otpora stanovništva. Troskot, Prskalo i Šimić Banović (2019:891) spominju istraživanje mišljenja javnosti o dolasku stranih radnika, gdje 75,9% ispitanika misli da strani radnici koji dođu živjeti i raditi u Hrvatsku trebaju usvojiti hrvatske vrijednosti, a 59,3% tvrdi kako bi stranci bili samo teret hrvatskom tržištu rada. Čak 55,3% ispitanika misli da se treba u potpunosti zabraniti uvoz stranih radnika. Neki stručnjaci navode problem pada cijene rada domicilnog stanovništva, rušenja obrazovne slike Hrvatske s obzirom na to da su oni koji useljavaju većinom slabije obrazovani, nemogućnost integracije i slično.

S obzirom na intenzivno iseljavanje i negativni prirodni prirast, za održivost hrvatskog društva i gospodarstva bit će potrebno uvoziti radnu snagu koja će dolaziti na mjesto iseljenih, ali i poticati povratne migracije. S obzirom na stavove Hrvata, integracija useljenika u društvo predstavljat će veliki izazov. Kako bi se to moglo ostvariti, potrebno je donijeti službeni dokument s konkretnim mjerama za sprječavanje emigracije i reguliranje imigracijske politike te stvoriti društveno okruženje za prihvat tih migranata. (Jerić, 2019: 28). Stjepan Šterc smatra kako ukidanje kvota za useljavanje nije spas za hrvatsko gospodarstvo, već da je potrebno stvoriti jedinstvenu migracijsku i demografsku politiku (*narod.hr*, 2020).

Republika Hrvatska donijela je takav dokument za razdoblje od 2013. do 2015. godine - *Migracijska politika 2013.-2015.* (Hrvatski sabor, 2013). Njime se pokušalo doći do rješenja za problem sve većeg iseljavanja hrvatskog stanovništva te regulacije useljeničke politike, no to nije zaživjelo iz više razloga. Kao prvo, dokument pokriva prekratko razdoblje, dvije godine, nakon kojeg nije doneseno novo rješenje. Bavi se izričito regulatornim i zakonodavnim pitanjima dok ignorira mogućnosti smanjivanja problema emigracije i uvećanja potencijala za useljavanje radne snage. Akt je nastao tijekom pristupanja Hrvatske Europskoj uniji, stoga se nameće mišljenje kako je stvoren za udovoljavanje kriterijima i regulativama Europske unije, a manje za stvarno rješavanje problema.

Motivi odlaska Hrvata u inozemstvo mogu se karakterizirati kao prvotno ekonomski razlozi u kombinaciji s društvenim čimbenicima. Ekonomski razlozi – nedostatni prihodi, nemogućnost pronalaska posla i loši radni uvjeti nagnali su Hrvate na odlazak iz domovine, koji ih također sprječavaju u povratku. Smatraju kako su uvjeti rada i plaće preniski za „normalan“ život – npr., pokrivanje osnovnih namirnica i rješavanja stambenog pitanja:

„No unatoč svim pogodnostima života u Dublinu iskreno bi se vratio prvim avionom u Hrvatsku ukoliko bi se neke stvari promijenile iz korijena. Tu prvenstveno mislim na plaće

koje bi u prosjeku morale biti najmanje 1000 eura što bi u Hrvatskoj bilo dovoljno za dostojanstven život.“ (Bojan, Irska)

„Dosta mi je države koja ne vodi brigu o ljudima. Ljuti me što ljudi i dalje odlaze s istim objašnjenjem: u Hrvatskoj ne vide budućnost za sebe. Ja bih se odmah vratio kada bih mogao normalno živjeti od svoje plaće, a ne bojati se hoću li moći platiti račune i hoću li kao starac skupljati boce da preživim mjesec.“ (Tihomir, Irska)

Potencijalno rješenje problema su povratne migracije, no ako država ne omogući onima koji se žele vratiti pronalazak posla, solidne uvjete rada i reintegraciju, teško da će se išta promijeniti:

„Već sam slao životopise, imam magisterij iz ekonomije, govorim engleski i kineski, no nisam dobio nijedan odgovor. Čak ni odbijenicu. Pa iako razmišljam da se vratim u rujnu ove godine, strah me gdje ću i kako naći posao, kako ću živjeti. Ali da, zaista bih se htio vratiti doma.“ (Martin, Tajvan)

Uz ekonomske uvjete koji trebaju biti ostvareni kako bi se privuklo povratno stanovništvo, Hrvatska treba unaprijediti državne institucije i socijalnu politiku. Prema demografskim trendovima Europe, Ivanda (2017:11) uočava kako fertilitet raste u onim državama u kojima se njeguje ravnopravnost spolova, najviše u skandinavskim državama, gdje majke imaju povlastice i gdje je tržište rada prilagođeno ženama. Situacija u Hrvatskoj nije zadovoljavajuća ni za samohrane majke poput medicinske sestre Ivane koja radi u Dublinu, ili Marijane koja je iselila u Irsku:

„Iz Zagreba sam otišla pritisnuta nezadovoljstvom zbog primanja koja nisu bila dostatna za tročlanu obitelj. Kao samohrana majka, ma koliko god radila, bila sam u dužničkom ropstvu švicarskog franka u porastu, i dodatno nezadovoljna sveopćom atmosferom u državi, temama za koje se ne nalazi rješenje, ali i mentalitetom. Generalno, željela sam svojoj djeci priuštiti i šire poglede na horizont oko njih.“

„Da, egzistencija je bila prvi razlog, a drugi društvena nepravda. Znae, ja sam samohrana majka, i svima su dolje puna usta priča kako samohranim majkama treba pomoći, a nitko ništa po tom pitanju ne poduzima. U Irskoj sam kratko, ali odmah na prvu osjetite da ovdje društvo drukčije funkcionira, da se ljudi drže pravila i riječi.“

Stres, negativan mentalitet, financijska i stambena nesigurnost utječu na opće zadovoljstvo ljudi državom i društvom. Vidljivo je kako je iseljenicima dosta političkih rasprava, kritiziranja i „kukanja“ te pokazuju koliko su zadovoljniji u zemlji u kojoj trenutno žive:

„Zemlja je ekonomski stabilna, društvo funkcionira neovisno o tome koja je stranka na vlasti. Zahvaljujući visokom standardu ljudi si mogu priuštiti obrazovanje, putovanja, izlaske bez osjećaja krivice da su rastrošni. Upravo zato što se osjećaju sigurno i opušteno, djeluju mi psihički zdraviji. Ne produciraju se u skupim krpicama, statusni simboli su znak neukusa i kiča, puno je važnije imati lijep dom nego super frizuru, kvaliteta života je prioritet i sve je puno polaganije, s manje stresa. Trebalo mi je dosta vremena da uvidim koliko sam nervoze ponijela sa sobom iz Hrvatske i koliko je taj stres nepotreban ovdje.” (Jagoda, 40, Švedska)

„Ljudi u Hrvatskoj su dosta opterećeni stvarima koje ljude koji žive vani previše ne diraju. Ovdje se vode razgovori koji ne uključuju "kukanja" o razno raznim stvarima i gleda se samo naprijed u budućnost.” (Matea, 26 Njemačka)

„Ljudi ovdje žive, razmišljaju o tome gdje će provesti vikend i kamo će na godišnji odmor. Nema politike i opterećenja stvarima koje su uobičajene u Hrvatskoj.“ (Jasmina, Irsk)

Karakteristika mnogih Hrvata iz analiziranih članaka je izgubljena vjera u domovinu, prestanak nadanja u poboljšanje političkog, pravnog i ekonomskog sustava. Gospodarstvo se i može unaprijediti u nekoliko godina, no društveni sustav i gubitak vjere u vlastitu državu teško:

„Ono što nas je opterećivalo bila je cjelokupna situacija u društvu – kako neprestano "vraćanje" na '41/'45 i '91/'95, tako i uvjeti u kojima si stalno ovisan o nekomu ili nečemu. 2017. godine, kada smo odlučili otići, nije da nam je postalo "dovoljno loše", već smo se prestali nadati da će biti bolje. Bitna stavka te jednadžbe bio je i naš sin, koji je tada napunio tri godine i kojemu smo jednostavno htjeli pružiti priliku da odrasta u boljem, empatičnijem i manje stresnom društvu, odnosno društvu u kojem se rad i zalaganje cijeni uvijek, a ne ponekad, gdje nisu bitna krvna zrnca i gdje država stoji iza svoga građanina.“ (Marija, Švedska)

No, ipak postoji još onih koji se nadaju kako bi se u budućnosti nešto moglo promijeniti te da bi se mogli vratiti u domovinu. No to zahtjeva hitno bavljenje ovim problemom. Trenutno ni mediji ni vlada ne pomažu u rješavanju hrvatskog egzodusa. Iseljavanje je česta tema u medijima, no kao što se moglo vidjeti iz rezultata istraživanja, oni većinom donose objave afirmacije migracija, tj. prenose pozitivna iskustva iseljenika, dok onih negativnih u medijima skoro pa i nema. Time se širi dojam da su oni koji su iselili iz Hrvatske uspješni, dok su oni koji su ostali u domovini gubitnici (Jurić, 2018:155). U Hrvatskoj izostaje javne diskusije o iseljavanju. Mediji izvještavaju o pozitivnim aspektima emigracije, dok druga strana medalje izostaje. Vlada se, u konačnici, ne bavi pitanjem iseljavanja.

Župarić-Iljić (2016:13) navodi načine na koje bi Hrvatska trebala pristupiti rješenju problema emigracije. Država bi trebala povećati zapošljivost i ulagati u poboljšanje uvjeta rada i napredovanja, kao i odrediti službeni strateški dokument migracijske politike. Potrebna je bolja prostorna politika Hrvatske, više ulaganja u slabije napućene gradove, stvaranje manjih središta i iskorištavanje agrarnog potencijala Slavonije. Nadalje, autor smatra kako treba smanjiti birokraciju za poduzetnike i olakšati otvaranje tvrtki, te poticati veze i suradnju s iseljenicima u cilju privlačenja investicija. Isto tako, potrebno je donijeti mjere za privlačenje mladih u Hrvatsku i u manje gradove, poput olakšica za mlade obitelji, povoljnijih cijena stanova, te novih radnih mjesta. Kako bi se te mjere ostvarile, potrebna je pomoć Europske unije. EU treba težiti zajedničkom rastu i razvoju svih članica, rekonstruirati gospodarstvo u Istočnoj Europi kako bi iskoristila i ojačala zajednički gospodarski potencijal.

5. ZAKLJUČAK

Hrvatska je tradicionalno emigracijska država, s nekoliko velikih iseljeničkih valova u povijesti. Najrecentniji iseljenički val započeo je 2008. godine svjetskom gospodarskom krizom, a intenzivirao se 2013. članstvom Hrvatske u Europskoj uniji. Tada su hrvatskim građanima otvorene granice za rad u bilo kojoj zemlji članici. Od 2014. do danas broj iseljenika se svakim danom povećava, a posljednje statistike DZS-a (2020) pokazuju kako je iz Hrvatske u 2019. godini iselilo 40.148 stanovnika. Te se brojke prikupljaju prema broju odjavljenih stanovnika, no veliki je broj onih koji svoje prebivalište nakon iseljenja ne odjave, stoga je očito kako je broj iseljenih puno dramatičniji od prikazanog.

Analizom članaka internetskih portala o iskustvima hrvatskih iseljenika utvrđeno je kako iz zemlje većinom emigriraju visokoobrazovani radno aktivni stanovnici, najčešće sami ili s partnerom/icom. Zemlje u koje odlaze tradicionalne su imigracijske zemlje Hrvata – Njemačka, Austrija, Švedska, i u novije vrijeme Irska. Regije iz kojih najviše Hrvata migrira su grad Zagreb, Središnja Hrvatska i Slavonija. Zagreb je urbano središte s četvrtinom ukupnog stanovništva Hrvatske stoga ne iznenađuje činjenica da najviše iseljenika dolazi iz glavnog grada. Središnja Hrvatska i Slavonija tradicionalno su iseljenički orijentirane, zbog loše prometne infrastrukture, agrarne, tj. prehrambene industrije i zastarjele tehnologije zbog koje ona više nije isplativa. Uočava se povećanje broja visokokvalificiranih ljudi koji migriraju - udio stručnjaka i znanstvenika te zdravstvenih radnika broji 33% svih analiziranih aktera članaka. Oni odlaze u zemlje koje im pružaju mogućnosti napretka i boljeg obrazovanja, najčešće u Njemačku, SAD i Veliku Britaniju. Također, 23% iseljenika otišlo je u određenu zemlju jer tamo imaju člana obitelji, prijatelja ili partnera – tzv. lančanom migracijom - što uvelike olakšava prilagodbu na novo društvo i pronalazak posla u novoj zemlji.

Glavni cilj istraživanja bio je odrediti motiv iseljavanja Hrvata iz domovine. Istraživanjem je utvrđeno kako najviše ljudi odlazi iz primarno ekonomskih razloga, u kombinaciji s društvenim. Nedovoljni prihodi i nemogućnost pronalaska posla glavni su motivi većine iseljenika, no uz to su najčešće navedeni razlozi poput društvene nepravde i nefunkcioniranja institucija koje su mnogi doživjeli na svojoj koži.

Malo je onih koji planiraju povratak, ali ima iseljenika koji bi se odmah vratili u slučaju da se ekonomska i politička situacija popravi. No upravo u tome leži srž problema. Oni koji su otišli ne žele se vratiti dok se situacija u državi ne poboljša, no ako se iseljavanje nastavi ovakvim tempom, tu situaciju neće imati tko promijeniti. Negativan mentalitet Hrvata, konstantno „kukanje“ i stav „vani je bolje“ stvaraju trajnu atmosferu nezadovoljstva koje će na kraju dovesti do potpunog demografskog i ekonomskog kraha zemlje.

Na osnovi iznesenog može se zaključiti kako je za popravak situacije i ublažavanje problema iseljavanja potrebno puno više od medijske eksponiranosti, jer ako državno vodstvo ne potiče javnu diskusiju o problemu, promjena nije moguća. Hrvatska ima mnogo problema, a jedan od najznačajnijih za demografski i gospodarski razvitak društva upravo je emigracija. Zato se treba usredotočiti na taj problem, stvoriti strateški dokument o sprječavanju iseljavanja, oblikovati imigracijsku politiku i osigurati provedbu niza mjera za privlačenje mladih i povratak iseljenih.

Ovo istraživanje samo je mali dio mogućnosti proučavanja ovog fenomena, te pruža potencijal za daljnja istraživanja koja će pridonijeti jasnijoj slici problematike i mogućem rješenju emigracije Hrvata. Za ovo istraživanje metoda analize sadržaja bila je prikladna zbog istraživanja medijskog praćenja i mogućnosti analize velikog broja članaka, no podaci koje možemo dobiti sadržani su u toj jedinici analize, tj. članku, što znači da uvijek postoji mogućnost da će određena varijabla izostati. Zbog toga u ovom istraživanju u određenom broju članaka nije bilo moguće odrediti neke varijable. Zato, za bolji uvid u aspekte života iseljenika i razloga odlaska bila bi prigodnija metoda istraživanja u kojoj je moguće postaviti pitanja ispitanicima kako bi se osigurao potreban odgovor. Nadalje, pri sakupljanju uzorka preko tražilice prikupljeni su svi pronađeni članci koji su odgovarali kriterijima. Ipak, postoji mogućnost da su neki članci s internetskih portala izbrisani, nisu sadržavali ključnu riječ ili jednostavno nisu prikazani na tražilici.

Konačno, ovo istraživanje ukazuje na zabrinjavajuću situaciju u Hrvatskoj iz koje većinom iseljavaju mladi i visokokvalificirani ljudi koji su izgubili svaku nadu u budućnost države. Krajnje je vrijeme da se država i društvo suoče s problemom iseljavanja, odumiranja stanovništva te problemom vlastitom negativnog mentaliteta i počnu iskorištavati sve resurse koje posjeduju. Ovaj rad može se zaključiti citatom 19-godišnjeg Ivana koji je u potrazi za boljom budućnošću odselio u Veliku Britaniju:

„Hrvatska je predivna zemlja koja mladim i ambicioznim ljudima ne pruža ništa.“

6. POPIS KORIŠTENIH IZVORA

6.1. Popis knjiga

Berelson, B. (1952.) *Content analysis in communications research*. New York: Free Press.

Castles, S., Miller, M. J. (1998.) *The Age of Migration*, 2. izdanje, London: Macmillan Press Ltd.

De Haas, H (2007.) *Migration and Development: A Theoretical Perspective*, Bielefeld: COMCAD.

Jurić, T. (2018.) *Iseljavanje Hrvata u Njemačku – Gubimo li Hrvatsku?*, Zagreb: Školska knjiga.

Krippendorff, K. (2004.) *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, 2. izdanje, Sage Publications, Inc.

Mesić, M. (2002.) *Međunarodne migracije: Tokovi i teorije*, Zagreb: Societas, Biblioteka zavoda za sociologiju.

Riffe D., Lacy S., Fico, F. (2014.) *Analyzing Media Messages: Using Quantitative Content Analysis in Research*, 3. izdanje, New York: Routledge.

Tkalac Verčić A., Sinčić Ćorić, D., Pološki Vokić, D. (2010.) *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje*, Zagreb: M.E.P. d.o.o.

6.2. Znanstveni članci

Atoyan, R. et al (2016.) „Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe“, IMF Staff Discussion Note, International Monetary Fund.

Balija, M. (2019.) „Iseljavanje iz hrvatske – razvojno i/ili sigurnosno pitanje?“, Podravina, sv. 18(35): 105–121.

Bejaković, P. (2014.) „Migracije i razvoj Hrvatske podloga za hrvatsku migracijsku strategiju“, Politološka lektira: osvrt, sv.23 (59–63).

Bite, P., Konczos Szombathelyi, M., Vasa, L (2020.) „The Concept Of Labour Migration From The Perspective Of Central And Eastern Europe“, *Economics and Sociology*, sv. 13 (1): 197–216.

Bygnes, S., Bivand Erdal M. (2016.) „Liquid migration, grounded lives: considerations about future mobility and settlement among Polish and Spanish migrants in Norway“, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, sv. 43(1): 102–118.

Božić, S, Burić, I (2005.) „Migracijski potencijal Hrvatske – mikroanalitički aspekti“, *Migracijske i etničke teme*, sv.21 (2-3): 9–33.

Hrvatski sabor (2013.) *Migracijska politika 2013.-2015.*, doneseno na sjednici Sabora 22. veljače 2013. (pristupljeno: 25. kolovoza 2020.).

Ivanda, K. (2017.) „Demografija Hrvatske: stanje, zablude i perspektive“, *Političke analize*, sv.7 (31): 10–15.

Jerić, M. (2019.) Suvremeno iseljavanje Hrvata: kakva je budućnost Republike Hrvatske?, *Oeconomica Jadertina*, sv.2: 21– 31

Lajić, I. (2002) „Hrvatske migracije početkomo 21. stoljeća“, *Migracijske i etničke teme*, sv.18 (2-3): 135–149.

Lee, E. S. (1966.) „A Theory of Migration“, *Demography*, sv. 3(1): 47-57.

Nejašmić, I. (2014.) „Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001.: demografske posljedice stoljetnog procesa“, *Migracijske i etničke teme*, sv. 30(3):405-435.

Pokos, N. (2017.) „Osnovna demografska obilježja suvremenog iseljavanja iz Hrvatske“, *Političke analize*, br. 31: 16–23.

Prasad, D. (2008.) „Content Analysis: A method in Social Science Research“, u: Lal Das, D.K., Bhaskaran V. (ur.) *Research Methods for Social Work*, New Delhi: Rawat str.173-193.

Radoš, R. (2004.) „Vanjske suvremene migracije kao čimbenik integracije Hrvatske u zapadnoeuropske asocijacije“, *Društvena Istraživanja*, sv. 3 (77): 379–400.

Rajković, Iveta, M., Horvatin, T. (2017.) „Suvremeno iseljavanje iz Hrvatske u Irsku s posebnim osvrtom na mlade iz Slavonije“, *Migracijske i etničke teme*, sv. 33(3): 247–274.

Troskot, Z., Prskalo, M., Šimić Banović, R. (2019.) „Ključne odrednice iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva: Slučaj Hrvatske s komparativnim osvrtom na nove članice EU-a“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, sv. 56 (4): 877–904.

6.3. Popis elektroničkih izvora

Dijanović, D. (2020.) „Davor Dijanović: Predloženi Zakon o strancima svodi se poticanje iseljavanja Hrvata i useljavanje stranaca“, *narod.hr*, 19. rujna 2020., <https://narod.hr/hrvatska/davor-dijanovic-predlozeni-zakon-o-strancima-svodi-se-poticanje-iseljavanja-hrvata-i-useljavanje-stranaca> (pristupljeno: 19. rujna 2020.).

DZS (2020.) Državni zavod za statistiku, *Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2019.*, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/07-01-02_01_2019.htm (pristupljeno: 14.8.2020.).

DZS (2020.) Državni zavod za statistiku, *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2019.* https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-01_01_2020.htm (pristupljeno: 24.8.2020.).

DZS (2019.) *Procjene stanovništva Republike Hrvatske u 2018.*, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/07-01-03_01_2019.htm (pristupljeno: 17. 9. 2020.).

Galić, Z. (2019) „Iseljavanje visokoobrazovanih: prihodi, ali i korupcija, opći osjećaj netrpeljivosti u društvu ...“, *ideje.hr*, <http://ideje.hr/iseljavanje-visokoobrazovanih-prihodi-ali-i-korupcija-i-opci-osjecaj-netrpeljivosti-u-drustvu/> (objavljeno: 14. studenog 2019.).

Hrvatska udruga poslodavaca (2018.) „Loše stanje u društvu i politička klima češći razlozi iseljavanja od ekonomsko-socijalnih problema“, <https://www.hup.hr/hup-predstavio-rezultate-istrazivanja-medju-iseljenicima-o-razlozima-odlaska.aspx> (objavljeno: 7. lipnja 2018.).

International Organization for Migration (2019.) „Who is a migrant?“, <https://www.iom.int/who-is-a-migrant> (pristupljeno: 28.5.2020.).

Ministarstvo unutarnjih poslova (2020) „Na sjednici Vlade predstavljene novine vezane uz Zakon o strancima te izmjene i dopune Zakona o osobnoj iskaznici“, *mup.gov.hr*, 27. kolovoza 2020., <https://mup.gov.hr/vijesti/na-sjednici-vlade-predstavljene-novine-vezane-uz-zakon-o-strancima-te-izmjene-i-dopune-zakona-o-osobnoj-iskaznici/286505> (pristupljeno: 19. rujna 2020.).

Rihelj, G. (2020.) „Veliki udio turizma u BDP-u nije problem turizma“, *hrturizam.hr*, 17. ožujka 2020., <https://hrturizam.hr/veliki-udio-turizma-u-bdp-u-nije-problem-turizma/> (pristupljeno 27. kolovoza 2020.).

Rubiano-Matulevich, E, Beegle, K. (2018.) Women and migration: Exploring the data, *World Bank Blogs*, 19. prosinca 2018., <https://blogs.worldbank.org/opendata/women-and-migration-exploring-data> (pristupljeno 18. kolovoza 2020.).

The World Bank (2019.) *Personal remittances, received (% of GDP) – Croatia*, <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?locations=HR>, (pristupljeno: 23. kolovoza 2020.).

7. PRILOZI

7.1. Analitička matrica

Spol	spol	- ne može se odrediti
		0 muški
		1 ženski
Dob	dob	- ne može se odrediti
		broj godina
Obiteljski status	obit. status	0 ne može se odrediti
		3 samac
		1 partnerstvo
		2 partnerstvo i djeca
		4 samohrani roditelj
Migrirali sami ili s nekim	migr. status	0 ne može se odrediti
		1 sam/a
		2 sam - partner i djeca došli naknadno
		3 s partnerom/icom
		4 s obitelji
		5 s prijateljima
		6 otišao/la za partnerom
Stupanj obrazovanja	obraz.	0 ne može se odrediti
		1 osnovna škola
		2 srednja škola
		3 visoko obrazovanje
		4 certifikati i tečajevi
Regija emigracije	regija emig.	0 ne može se odrediti
		1 Zagreb
		2 Središnja Hrvatska
		3 Slavonija
		4 Lika i Gorski kotar
		5 Istra i Kvarner
		6 Dalmacija
Država imigracije	država imigr.	- ne može se odrediti
		naziv države
Motivi migracije (push faktori)	motiv	0 ne može se odrediti
		1 odlazak za partnerom/icom ili članom obitelji
		2 znatiželja
		3 želja za stjecanjem novih iskustava
		4 želja za dokazivanjem u novoj sredini
		5 nemogućnost ostvarivanja vlastitih potencijala
		6 nemogućnost pronalaska posla
		7 nemogućnost napredovanja na poslu
		8 nedovoljni prihodi
		9 nesigurnost posla
		10 nepovoljna poduzetnička klima
		11 loši radni uvjeti
		12 neriješeno stambeno pitanje
		13 stagnacija gospodarstva
		14 dugovi
		15 nepotizam i korupcija
		16 loše državno vodstvo
		17 nefunkcioniranje institucija
		18 društvo koje se bavi prošlošću
		19 negativan mentalitet Hrvata
		20 opće nezadovoljstvo državom
		21 loše obrazovanje
		22 neprosperitetno okruženje za djecu
		23 društvena nepravda

Razlog odabira destinacije (pull faktori)	razl. odab. destin.	0 ne može se odrediti
		1 poznavanje jezika
		2 mogućnost brzog zaposlenja
		3 dobri financijski uvjeti (dobra plaća)
		4 postojanje migrantske mreže Hrvata
		5 sličnost kultura
		6 djeci omogućiti bolje okruženje za razvoj
		7 dostupne javne usluge
		8 povoljna cijena smještaja
		9 blizina Hrvatske
		10 potencijal za napredak
		11 pronalazak posla prije dolaska
		12 preseljenje u državu partnera
		13 odlazak na fakultet
		14 partner/član obitelji/ prijatelj živi tamo
		15 ljepota države/pozitivni ljudi
		16 bolji radni uvjeti
		17 poštovanje prema ljudima
		18 čuli pozitivne stvari o zemlji preko druš mreža i iseljenika
19 bolji opći sustav vrijednosti		
Prednosti destinacije	pred. destin.	OPISNO
Nedostaci destinacije	nedost. destin.	0 ne može se odrediti
		1 visoki troškovi života
		2 visoke cijene smještaja
		3 nedostatak smještaja
		4 odvojenost od obitelji i prijatelja
		5 teško se integrirati u društvo
		6 nepovoljni klimatski uvjeti
		7 hladni i nepristupačni ljudi
		8 drugačija radna etika
		9 manjak slobodnog vremena
		10 skup javni prijevoz
		11 drugačije kulturne vrijednosti
12 drugo		
Predodžba destinacije	predodžba	0 ne može se odrediti
1 negativna		
2 ni pozitivna ni negativna		
3 pozitivna		
Ostvarenje očekivanja	očekivanja	0 ne može se odrediti
1 neostvarena očekivanja		
2 ostvarena očekivanja		
Zadovoljstvo prihodima u destinaciji	zadov. prihodi	0 ne može se odrediti
1 nezadovoljan		
2 ni zadovoljan ni nezadovoljan		
3 zadovoljan		
Dugoročnost perspektive ostanaka	dugor. perspek.	0 ne može se odrediti
1 sezonski		
2 kratkoročno - IDUĆIH PET GODINA		
3 dugoročno - VIŠE OD PET GODINA		
Potencijal za povratak	potenc. povratak	0 ne može se odrediti
		1 ne planiram se vratiti
		2 planiram se vratiti
		3 vraćam se ako se ekonomska i politička situacija popravi
		4 vraćam se kada zaradim dovoljno
		5 vraćam se u starosti
		6 ostalo
7 možda se vratim		

Vrsta posla koji obavljaju	vrsta posla	0 ne može se odrediti	
		1 RADNIK U TVORNICI	
		2 RADNIK U JAVNIM SLUŽBAMA / VOZAČ AUTOBUSA, TRAMVAJA, KAMIONA, ČISTAČ ULICA	
		3 RADNIK U SKLADIŠTU	
		4 RADNIK U TRGOVINI / SHOPPING CENTRIMA / PRODAVAONICE	
		5 RADNIK U USLUŽNIM DJELATNOSTIMA (FRIZER, PEDIKER, TERETANE I SL)	
		6 RADNIK U UGOSTITELJSTVU / HOTELI / RESTORANI	
		7 uredski i šalterski službenici	
		8 inženjeri i tehničari	
		9 stručnjaci i znanstvenici	
		10 vlasnici vlastitih kafica, hotela, restorana i obrta	
		11 studenti	
		12 doktori i medicinske sestre, fizioterapeuti (zdravstveni radnici)	
		13 radnik na gradilištu	
		14 radnik u obrtu	
		15 prosvjetni radnik	
		16 profesionalni sportaš/ica	
		17 umjetnik/ca	
		18 čistač/čistačica	
		19 novinar/ka	
20 dizajner/ica			
Pozicija posla s obzirom na razinu obrazovanja	rad-obraz	0 ne može se odrediti	
		1 niža pozicija od kvalifikacija	
		2 pozicija u skladu s kvalifikacijama	
		3 viša pozicija od kvalifikacija	
Stavovi prema druš i pol situaciji u RH	stavoviRH	OPISNO	

7.2. Popis grafikona i tablica

7.2.1. Grafikoni

Grafikon 1.: Spol iseljenika u analiziranim člancima

Grafikon 2.: Dob hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka

Grafikon 3. Obiteljski status hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka

Grafikon 4.: Migracijski status hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka

Grafikon 5. Stupanj obrazovanja hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka

Grafikon 6.: Regija iz koje su emigrirali hrvatski iseljenici iz analiziranih članaka

Grafikon 7.: Država u koju su imigrirali hrvatski iseljenici iz analiziranih članaka

Grafikon 8.: Vrsta zaposlenja hrvatskih iseljenika u državi imigracije iz analiziranih članaka

Grafikon 9.: Pozicija na kojoj hrvatski iseljenici iz analiziranih članaka rade s obzirom na njihove kvalifikacije

Grafikon 10.: Motivi migracije hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka

Grafikon 11.: Razlog odabira države u koju su imigrirali

Grafikon 12.: Nedostaci države u koju su imigrirali hrvatski iseljenici iz analiziranih članaka

Grafikon 13.: Predodžba hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka o državi imigracije

Grafikon 14.: Zadovoljstvo prihodima u imigracijskoj državi hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka

Grafikon 15.: Potencijal za povratak hrvatskih iseljenika iz analiziranih članaka

7.2.2. Tablice

Tablica 1: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske; Migracija stanovništva Republike Hrvatske, 2010.

Tablica 2: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske; Migracija stanovništva Republike Hrvatske, 2020.

7.3. Popis analiziranih članaka

1. <https://www.zagrebcki.hr/2018/01/04/tomislav-koprcina-ne-tece-dublinu-med-mlijeku-nitko-ne-prica-politici/> 4. siječnja 2018.
2. <https://croexpress.eu/zivot-hrvata-u-cetvrtom-ekonomski-najjacem-mjestu-njemacke-mogucnosti-su-ogromne-grad-se-razvija-velikom-brzinom/> 8. siječnja 2018.
3. <https://www.dw.com/bs/obitelj-iz-hrvatske-na%C5%A1a-prva-godina-u-njema%C4%8Dkoj/a-42127357> 13. siječnja 2018.
4. <https://100posto.jutarnji.hr/news/prosjecna-placa-iznosi-3-tisuće-eura-posao-se-može-pronaci-u-nekoliko-dana-a-dijete-sam-odlucila-odgajati-u-ovom-liberalnom-svijetu.html> 21. siječnja 2018.
5. <https://www.mnovine.hr/medimurje/drustvo/donosimo-tri-price-medimurskih-gastarbajtera-radu-zivotu-inozemstvu/> 21. siječnja 2018.
6. <https://www.zagreb.info/aktualno/svijet/trbuhom-za-kruhom-zagrepanin-otkriva-je-li-kanada-stvarno-obecana-zemlja/149366/> 27. siječnja 2018.
7. <http://rep.hr/vijesti/karijere/intervju-hrvatski-it-ovci-u-inozemstvu-dina-zjaca-austrija/5678/> 14. veljače 2018.
8. <https://www.vecernji.hr/vijesti/njemacka-iseljavanje-posao-hrvati-stranci-migranti-1228821/komentari?page=2> 26. veljače 2018.
9. <https://www.vecernji.hr/vijesti/placa-mi-je-gotovo-2000-eura-ali-stalno-mastam-o-povratku-1229018> 27. veljače 2018.
10. <https://www.jutarnji.hr/life/zivotne-price/novi-zivot-bivse-hrvatske-tv-zvijezde-spakirala-stvari-uzela-putovnicu-otisla-u-njemacku-i-pokrenula-sjajan-biznis-nijemci-obožavaju-nasu-hranu-7136763> 16. ožujka 2018.
11. <https://www.24sata.hr/sport/najbolja-golmanica-hrvatske-sad-u-irskoj-radim-u-praonici-565988> 24. ožujka 2018.
12. <https://www.rep.hr/vijesti/karijere/intervju-hrvatski-it-ovci-u-inozemstvu-goran-magdic-irska-vs-njemacka/5708/> 26. ožujka 2018.
13. <https://www.zagorje-international.hr/index.php/2018/03/30/srecu-nade-onaj-ko-je-trazi-ja-sam-svoju-nasao-u-irskoj-iako-sam-sretan-bio-i-u-hrvatskoj/> 30. ožujka 2018.
14. <https://www.glasistre.hr/istra/citave-obitelji-odselile-u-strane-zemlje-sa-sobom-odveli-i-pse-i-kanarinke-561921> 15. travnja 2018.

15. <https://www.24sata.hr/news/hrvat-u-munchenu-prvi-put-u-zivotu-idem-s-gustom-na-posao-569632> 18. travnja 2018.
16. <https://www.24sata.hr/news/lolici-zive-u-irskoj-sretni-smo-ovdje-sretnem-i-kolege-iz-skole-569879> 21. travnja 2018.
17. <https://www.24sata.hr/news/ostavila-hrvatsku-zbog-ljubavi-najvise-mi-fali-mamina-sarma-569882> 21. travnja 2018.
18. <https://www.24sata.hr/news/hrvatski-par-u-norveskoj-ima-posla-ali-ponesite-uste-evinu-571419> 30. travnja 2018.
19. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/bila-je-pernarova-tajnica-u-saboru-ali-je-otisla-raditi-u-fast-food-u-dublinu-i-nije-pozalila-u-hrvatsku-se-ne-vraca-foto-20180507> 7. svibnja 2018.
20. <https://miss7.24sata.hr/zivot/reci-cu-vam-kako-je-zapravo-zivjeti-u-danskoj-20376> 20. svibnja 2018.
21. <http://fenix-magazin.de/josipa-markovic-iz-frankfurta-prvi-dan-na-poslu-dozivjela-sam-sok/> 26. svibnja 2018.
22. https://www.novolist.hr/Vijesti/Hrvatska/ISPOVIJEST-MEDICINSKE-SESTRE-U-Irskoj-zivimo-daleko-bolje-s-manje-briga.-Povratak-Nije-u-planu/?meta_refresh=true 12. lipnja 2018.
23. <https://www.24sata.hr/news/otisla-sam-jer-su-kod-nas-svi-natjecaji-za-poslove-nastimani-578002> 14. lipnja 2018.
24. <https://www.novolist.hr/rijeka-regija/rijeka/zasto-sam-odselio-na-probleme-hrvatske-ja-ne-mogu-utjecati-ali-oni-na-mene-nazalost-mogu/> 15. lipnja 2018.
25. <https://100posto.jutarnji.hr/news/tajvanac-mi-je-poslao-krokodilovu-kozu-prvi-mjesec-nisam-znao-sto-jedem-vozaeki-sam-platio-200-kuna-a-tu-sam-nasao-ekipu-za-nogomet> 16. lipnja 2018.
26. <https://miss7.24sata.hr/zivot/u-irskoj-sam-vise-od-dvije-godine-je-li-zaista-bolje-nego-u-hrvatskoj-22089> 16. lipnja 2018.
27. <https://miss7.24sata.hr/zivot/preselila-sam-se-u-portugal-i-evo-kako-moj-zivot-sada-izgleda-20657> 16. lipnja 2018.
28. <https://www.24sata.hr/news/u-hrvatskoj-su-ljudi-nesretni-i-zavidni-situacija-je-zatrovana-578245> 17. lipnja 2018.
29. <https://www.24sata.hr/news/u-hrvatskoj-se-radnik-ne-cijeni-i-bas-svi-su-debelo-potplaceni-578250> 18. lipnja 2018.

30. <https://www.24sata.hr/news/ne-mislim-se-vratiti-kuci-jer-bi-u-svakom-pogledu-nazadovao-578269> 19. lipnja 2018.
31. <https://www.24sata.hr/news/iz-hrvatske-odlaze-i-skolovani-ljudi-koji-imaju-siguran-posao-578257> 20. lipnja 2018.
32. <https://www.24sata.hr/news/plakala-sam-za-posao-od-tri-mjeseca-javilo-se-10-000-ljudi-578323> 22. lipnja 2018.
33. <https://100posto.jutarnji.hr/zivot/prvo-pitanje-koje-si-moras-postaviti-kad-odlazi-iz-hrvatske-je-jel-ides-van-raditi-i-ustedjeti-ili-ides-zivjeti> 24. lipnja 2018.
34. <https://www.24sata.hr/news/odlucila-sam-krenuti-ispocetka-u-zemlji-bez-ustasa-i-partizana-578647> 26. lipnja 2018.
35. <https://www.zagorje.com/clanak/zagorski-list/povratak-u-hrvatsku-nije-opcija-u-inozemstvu-su-nam-bolje-poslovne-prilike-i-daljnje-eduka> 30. lipnja 2018.
36. <https://www.24sata.hr/news/zaradim-za-rezije-uz-to-mogu-trositi-i-jos-mi-ostane-novca-583193> 24. srpnja 2018.
37. <https://www.24sata.hr/news/zivot-u-hrvatskoj-nije-los-ali-u-inozemstvu-se-rad-vise-cijeni-583340> 26. srpnja 2018.
38. <https://www.24sata.hr/news/ovdje-radimo-da-bi-zivjeli-a-u-hrvatskoj-kako-bi-prezivilo-583196> 27. srpnja 2018.
39. <https://www.24sata.hr/news/ovdje-na-stednju-mogu-staviti-cijelu-prosjecnu-hrvatsku-placu-584224> 30. srpnja 2018.
40. <https://www.24sata.hr/news/iselila-je-i-sesteroclana-obitelj-zivjeli-smo-od-tatine-place-583198> 1. kolovoza 2018.
41. <https://www.vecernji.hr/vijesti/konobar-u-njemackoj-ima-2000-eura-stan-i-hranu-kod-nas-zaradi-7500-kuna-1268618> 8. rujna 2018.
42. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/zatvorio-kafic-i-otisao-u-irsku-radim-i-uzivam-a-svaki-tjedan-sjedne-500/2024453.aspx> 17. rujna 2018.
43. <https://dalmatinskiportal.hr/zivot/drugacija-prica-iz-irske/36313> 4. listopada 2018.
44. <https://www.vecernji.hr/vijesti/hrvatica-preselila-u-njemacku-sretna-sam-tu-nasa-drzava-ne-funkcionira-1274637> 6. listopada 2018.
45. <https://epodravina.hr/matija-potjece-iz-siromasne-obitelji-imao-je-tezak-zivot-i-bio-bez-posla-a-izlaz-je-nasao-u-irskoj-zivot-me-naucio-stednji-no-konacno-si-mogu-priustiti-sto-pozelim/> 10. studenog 2018.

46. <https://www.rivijeranews.hr/diego-katavic-u-irskoj-su-veca-primanja-ali-setnju-lungo-marem-nista-ne-moze-zamijeniti/> 2. prosinca 2018.
47. <https://100posto.jutarnji.hr/news/pitali-smo-hrvate-koji-su-odselili-dolaze-li-kuci-barem-za-blagdane-vecina-ce- reci-da-na-godisnji-ali-za-trajno-ni-u-ludilu> 15. prosinca 2018.
48. <https://100posto.jutarnji.hr/sport/svedani-na-utakmicama-rade-pauze-za-kolacice-i-kavu-obozavaju-svoja-pravila-od-kojih-ne-odstupaju-a-hrana-je-toliko-cudna-da-ne-znam-ni-opisati> 17. prosinca 2018.
49. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/u-zagrebu-radio-za-1600-kn-odselio-u-sad-sa-zenom-sad-su-vrhunski-znanstvenici/2052119.aspx> 26. prosinca 2018.
50. <https://story.hr/Celebrity/a107063/Prvi-pobjednik-Big-Brothera-iz-Svedske-Ne- vracam-se-u-RH.html> 14. siječnja 2019.
51. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/splicanin-odselio-u-dansku-radit-cu-upola-manje-za-cetiri-puta-vecu-placu/2059794.aspx> 28. siječnja 2019.
52. <https://www.jutarnji.hr/life/zivotne-price/ispovijesti-hrvatica-koje-su-rodile-u-njemackoj-cim-sam-se-doselila-i-rodila-za-bebu-sam-dobila-53000-kn-sin-je-s-13-godina-zaradio-prve-honorare-8352263> 7. veljače 2019.
53. <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/hrvatska/3345431/prije-godinu-i-pol-preselila-u-svedsku-jos-imam-osjecaj-da-sam-u-ptsp-u-od-balkana-najteze-mi-pada-svedski-lako-cemo/> 25. veljače 2019.
54. <https://croexpress.eu/u-austriji-zivimo-neoptereceni-politikom-nacionalizmom-i-korupcijom-vecina-mladih-nikad-se-nece-vratiti/> 26. veljače 2019.
55. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/broj-hrvata-u-irskoj-porastao-10-puta-zagrepcanka-dobila-sam-posao-iz-snova/2066945.aspx> 26. veljače 2019.
56. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvat-prije-godinu-dana-odselio-u-irsku-ovo-u-hrvatskoj-nikad-nisam-doživio/2066805.aspx> 26. veljače 2019.
57. <https://www.24sata.hr/news/hrvati-u-norveskoj-ovdje-nam-je-prava-bajka-prema-hrvatskoj-616236> 27. veljače 2019.
58. <https://slobodnadalmacija.hr/mozaik/zivot/evo-sto-je-natjeralo-50-godisnju-sibencanku-da-spakira-kofere-i-krene-put-britanije-otisla-sam-zbog-neimastine-primitivizma-mrznje-i-necu-se-nikada-vratiti-592946> 11. ožujka 2019.
59. <http://generacija.hr/mladi/lijecnica-iz-hrvatske-o-zivotu-u-kolnu-jos-mi-je-tesko-kada-napustam-hrvatsku-ali-odluku-ne-bih-mijenjala/> 12. ožujka 2019.

60. <https://100posto.hr/zivot/za-odlazak-je-trebalo-hrabrosti-ali-i-ludosti-vijesti-iz-hrvatske-nam-samo-nose-zalost-bolje-ih-je-ne-pratiti-danas-smo-sretni.html> 10. travnja 2019.
61. https://www.novelist.hr/Vijesti/Hrvatska/Magistar-sestrinstva-otkriva-zasto-je-otisao-raditi-u-Njemacku.-Placa-nije-jedini-razlog-Sustav-se-raspada/?meta_refresh=true 14. svibnja 2019.
62. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/medicinska-sestra-iz-njemacke-ne-vcracam-se-u-hrvatsku-doslovno-su-mi-rekli-da-sam-im-jackpot-foto-20190519> 19. svibnja 2019.
63. <https://zadarski.slobodnadalmacija.hr/zadar/forum/snjezana-46-prvih-mjeseci-sam-svskih-nekoliko-dana-plakala-u-cetiri-zida-svoje-sobe-uzasno-mi-je-nedostajao-sin-ali-sam-pokrivala-sve-troskove-i-vcracala-kredit-u-hrvatskoj-604604> 20. svibnja 2019.
64. <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/lijecnik-iz-dalmacije-u-svedsku-sam-iselio-ker-ovdje-nema-korupcije-i-mogu-normalno-napredovati-medicinska-sestra-iz-slavonije-moj-novi-zivot-u-njemackoj-poceo-je-u-47-godini-605388> 25. svibnja 2019.
65. <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/39-slobodna-39-u-irskoj-39-poslodavci-se-ovdje-otimaju-za-radnicima-doma-sam-radila-po-12-sati-i-nisam-mogla-sklopiti-kraj-s-krajem-a-pogledajte-me-sad-39-606085> 30. svibnja 2019.
66. <https://emedjimurje.net.hr/vijesti/drustvo/3521677/srecu-pronasao-u-njemackoj-davor-iz-frkanovca-tisucu-kilometara-od-doma-dobio-sam-posao-koji-sam-zelio-u-hrvatskoj/> 23. lipnja 2019.
67. <https://hrvatska-danas.com/2019/08/01/tuga-i-jad-zena-s-obitelji-napusta-hrvatsku-a-evo-na-cemu-je-zahvalila-vladi-na-njihovoj-fb-stranici/> 1. kolovoza 2019.
68. <https://www.dw.com/hr/puljanin-koji-taksira-dublinom/a-49929633> 8. kolovoza 2019.
69. <https://epodravina.hr/foto-vedran-klincic-zivi-i-radi-u-svedskoj-zao-mi-je-sto-nisam-ranije-otisao-ovdje-nema-toliko-licemjerja-ni-egzistencijalnih-briga/> 15. kolovoza 2019.
70. <https://100posto.jutarnji.hr/news/otkrio-nam-je-zasto-se-preselio-boji-li-se-najavljene-recesije-zasto-nikada-ne-bi-radio-za-hrvata-zasto-ce-jadran-zamijeniti-grckom> 24. kolovoza 2019.
71. <https://www.buro247.hr/lifestyle/ekspert/ive-li-mladi-hrvati-doista-bolje-u-inozemstvu.html> 1. rujna 2019.
72. <https://www.24sata.hr/news/u-hrvatsku-se-vise-ne-vcracam-zasto-s-boljeg-opet-ici-na-gore-647225> 6. rujna 2019.
73. <https://super1.telegram.hr/snaga/kako-sam-u-cetrdesetoj-nakon-gubitka-supruga-ostavila-stari-zivot-iza-sebe-i-sa-sinom-preselila-u-svedsku/> 26. rujna 2019.

74. <http://generacija.hr/mladi/hrvatica-zbog-ljubavi-preselila-u-pariz-birokracija-je-grozna-ali-francuzi-i-hrvati-imaju-jednu-slicnost/> 1. listopada 2019.
75. <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/psihologinja-iz-hrvatske-otisla-u-irsku-i-radi-u-baru-zao-mi-je-sto-nisam-odselila-prije-ja-i-sin-cekamo-drzavljanstvo-a-povukli-smo-za-sobom-i-10-drugih-obitelji-627847> 14. listopada 2019.
76. <https://www.vecernji.hr/vijesti/u-svedskoj-zivimo-na-selu-ali-imamo-skolu-vrtic-dom-zdravlja-1359311> 14. studenog 2019.
77. <https://dubrovackidnevnik.net.hr/vijesti/grad/dubrovcanin-u-dublinu-kao-vlasnika-pizzerije-u-gradu-ubili-su-me-nametima-ovdje-te-cijene-za-tvoj-rad> 12. prosinca 2019.
78. <https://www.034portal.hr/prica-iz-inozemstva--hvala-nasim-politicarima-sto-su-me-natjerali-na-bolji-zivot-vani--vidimo-se-za-bozic---799> 15. prosinca 2019.
79. <https://www.gloria.hr/fokus/price/mladi-par-srecu-je-potrazio-u-danskoj-ali-cilj-im-je-povratak-u-hrvatsku-kod-nas-imas-sve-osim-novca-a-vani-nemas-nista-osim-novca/9677575/> 17. prosinca 2019.
80. <https://www.dw.com/hr/ljubav-i-po%C5%A1ta-ne-znaju-za-granice/a-51783161> 24. prosinca 2019.